శ్రీరస్తు

శ్రీమతే విఖనసే నమః

శ్రీవైఖానససూత్రభాష్యకారేణ
శ్రీనృసింహవాజపేయయాజినా
ప్రణీతమ్

శ్రీ వైఖానస సూత్ర దర్పణమ్.

శ్రీ. ఉ. చ.
శ్రీనివాసభట్టాచార్యేణ పరిష్కృతం
శ్రీనారాయణం శేషాచార్యేణ

హేలాపురీవిరాజమాన
మంజువాణీముద్రాక్షరశాలాయాం
ముద్రాపయిత్వా
ప్రకటీకృతమ్

విజయతామ్

ఏతన్మూల్యం పాదరూప్యం.
1915.

శ్రీనివాసాయనమః

శ్రీమతేవిఖనసే నమః

శ్రీవైఖానస విద్వద్బృందమునకు ప్రణామసహస్ర పూర్వకమగు సవినయ విజ్ఞాపనము.—

ఐహికాముష్మికాపవర్గములకు శ్రౌతస్మార్త కర్మములె సాధనములై యున్నవి. వీటికి పదునెనిమిది గృహ్యసూత్రములు ముఖ్యాకరములై యున్నవి. సర్వసూత్రములయందును "ఆద్యత్వాత్సర్వసూత్రాణాం వైష్ణవత్వాచ్చసర్వశః" అను భృగువచనమువలన శ్రీ వైఖానస సూత్రము మొదటిదియనుటకు సందేహమించుకయును లేదు.

ఇది "శ్లో॥ అల్పాక్షరమసన్దిగ్ధం సారవద్విశ్వతోముఖం
అస్తోభమనవద్యంచసూత్రం సూత్రవిదోవిదుః॥

అనునట్లు స్వల్పాక్షరములు కలదియు, నర్థవిశేషము కలిగియుండుటచే సర్వజనులకు తెలియు నవశ్యకముగ నుండెను. గనుకనే "సూత్రంవైఖానసాఖ్యంగహానమపి" యని యీగ్రన్థకర్త వ్రాసియున్నాడు. ఈసూత్రార్థము ను సర్వజనులు సులభముగా తెలిసికొనుటకై సూత్రదర్పణ మను నీగ్రన్థము ప్రయోగరూపముగ రచించబడినది. దీని

నవలోకించినమాత్రమున సూత్రార్థము నిస్సంశయముగ తెలియదగియుండుటవలన నీగ్రంథమునకు దర్పణమను నామము సార్థకమయ్యెను.

శ్రీవైఖానస సూత్రభాష్యకర్తయును మాధవాచార్యపుత్రుడునగు శ్రీనృసింహవాజపేయయాజియే పిన్నవయసున అనగా క్రతుదీక్షకంటె పూర్వమున నీగ్రన్థమును రచియించుటచేత "నృసింహః" అని గ్రంథాదియందును "నృసింహవిరచితే" యని ప్రకరణాంతరములయందు నుచ్చరించెను.

ఇందులకు దృష్టాంతములేమనగా ఒకటి-శ్రీసూత్రభాష్యమున పటలములుగ నెచ్చటవ్రాసెనో ప్రయోగదర్పణమున నచ్చటనే ప్రకరణములనునిర్ణయించెను. రెండు-సూత్రమున గూఢాభిప్రాయముగల యనేక స్థలములయందు భాష్యము ననుసరించియే ప్రయోగ మీగ్రన్థమున వ్రాయబడినది.

ముందు శ్రీ భాష్యాదిమధ్యాంతములయందువలె నీ గ్రంథాదియందు శ్రీరాముని నమస్కరించెను.

ఈగ్రన్థముయొక్క ప్రశ్నములవరకు శ్రీమార్గ రాం

పిచ్చర్ల భట్టర్ కోదండ రామాచార్య పాకయాజులవారు సంపూర్ణశ్రమతో సంపాదించి మాకు దయచేసిరి.

మరికొంతకాలమునకు అపర ప్రయోగ రూపమగు పంచమప్రశ్నముగూడ వారిచేసంపాదింపబడినది. కానియీ ప్రశ్నము సంపూర్ణముగా లభించుటవలన ప్రస్తుతమునముద్రింపించుట కనుకూలముగాకయుండెను. ఏమహాత్ములైన ముద్రితములుగాని ప్రశ్నములనుగాని పంచమప్రశ్నాంతమునుగాని దయచేసి పంపినయెడల మిగులసంతోషముతో గ్రహించి ముద్రింపించగలము.

ఈపుస్తకముశ్రీవైఖానస గ్రంథసంపాదన తత్పరులగు శ్రీమాన్ దేవయజనం వేంకటరామాచార్యులవారిప్రేరణచే ఉల్లిపాలెం గ్రామనివాసులగు శ్రీ. ఉ. వే. శ్రీమాన్ నారాయణం శ్రీరామాచార్యులవారి ద్వితీయపుత్రులగు శేషాచార్యులవారి ద్రవ్యసహాయమువలన ముద్రింపించబడినది

ఇట్లు విబుధజనవిధేయుడు,

ఉ॥ చ॥ శ్రీనివాసభట్టాచార్యులు.

శ్రీ రస్తు నమః

విజ్ఞాపనము.

సకలశాస్త్రసుప్రసిద్ధులగు శ్రీమద్వైఖనోమహామునీం ద్రులచే సకలజనోత్తరణమునకై రచియింపబడిన శ్రీవైఖానసగృహ్యసూత్రము బోధాయనాది సూత్రకర్తలచేతను, మన్వాది స్మృతికర్తలచేతను, వాల్మీక్యాది మహాకవులచేతను, మరియు ననేకులచే ప్రమాణతమముగా నంగీకరించబడియు నీకలికాలమహిమచే మిగుల కార్శ్యమును పొందియుండెను. దీనిపునరుద్ధరణమునకై యనేకపండిత సహాయము ద్రవ్యసహాయము ముఖ్యావశ్యకములై యున్నవి. ఈ యుభయసహాయమునకై సకలవైఖానస మహీసురమండలము ప్రణతిసహస్రపూర్వకముగ ప్రార్థింపబడు చున్నది.

ఇట్లు విద్వజ్జనవిధేయులు,

ఉ.చ. శ్రీనివాసభట్టాచార్యులు,

శనివారప్పేట, ఏలూరు తాలూకా,

కృష్ణాజిల్లా.

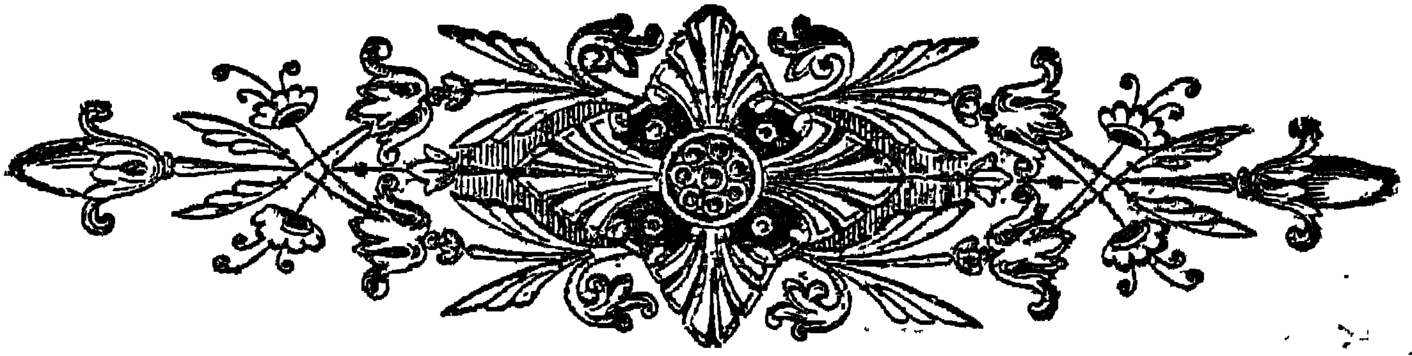
దే॥ వేంకటరామాచార్యులు,

యీపూరు, అనంతవరంపోస్టు,

గుంటూరుజిల్లా.

ఈ గ్రంథము వలయువారు.—

పై విలాసములకు తమ విలాసమును తెలుగు లిపిన వ్రాసి తెప్పించుకొన వలయును.

— శ్రీనివాసాయనమః —

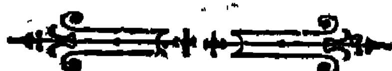
—* శ్రీమద్విఖనసమహాగురవేనమః *—

శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే

ప్రథమప్రశ్నప్రారమ్భః

శ్లో॥ శ్రీలక్ష్మీవల్లభారమ్భాం విఖనోమునిమధ్యమామ్।
అస్మదాచార్యపర్యన్తాం వన్దేగురుపరమ్పరామ్॥

నత్వారామాఙ్ఘ్రికఞ్జంసురవరమకుటప్రోజ్జ్వలద్రత్ననిత్యజ్వాలామాలానవిత్రాస్ఫుటితమనఘ చిత్తాలిభిస్సేవ్యమానమ్ । సూత్రంవైఖానసాఖ్యం గహనమపిసమాలోచ్య సమ్యఙ్నృసింహోబోధార్థం బాలకానాం స్ఫుటమతిసులభం వక్తితద్దర్పణాఖ్యమ్॥

—* ఉపోద్ఘాతః *—

అథనిషేకర్తుసఙ్గమనగర్భాధానపుగ్ంసవనసీమన్తవిష్ణుబలి జాతకర్మోత్థాన నామకరణాన్నప్రాశనప్రవాసాగమనపిణ్డవర్ధనచౌలకోపనయన పారాయణవ్రతబన్ధవిసర్గోపాకర్మ సమావర్తనపాణిగ్రహణానీత్యష్టాదశ శారీరాస్సగ్ంస్కారాః। బ్రహ్మదేవపితృభూతమనుష్యయజ్ఞాఅహరహనుష్ఠేయాస్స్థాలీపాకః ప్రతిపక్షం, మాసిశ్రాద్ధం పిణ్డపితృయజ్ఞఃప్రతిమాస, మాగ్రయణమష్టకాచైత్ర్యాశ్వయుజీచ ప్రతిసంవత్సర, మితిసప్తపాకయజ్ఞాః। అగ్న్యాధేయంసకృ, దగ్నిహోత్రంసాయంప్రాత, ర్దర్శపూర్ణమాసౌపక్షంపక్ష, మాగ్రయణేష్టిః ప్రతిమాసం చాతుర్మాస్యాసకృ, న్నిరూఢపశుబంధఃప్రతివర్షం, సౌత్రామణిస్సకృ, దితిసప్తహవిర్యజ్ఞాః।అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమఉక్థ్యష్షోడశీవాజపేయోఽతిరాత్రోఽప్తోర్యామ ఇతిసప్తసోమయజ్ఞాః। ప్రథమమగ్నిష్టోమో యష్టవ్యోఽతిరాత్రో వేతి కేచిదిచ్ఛంతి । వైఖానసానామేత ఏవ ద్వావింశద్యజ్ఞా ధర్మోక్త క్రమేణ కర్తవ్యాః। నిషేకాద్యాజాతకా త్సగ్ంస్కృతో బ్రాహ్మణ్యాం తత్పతేర్జాతోమాత్ర స్తదనంతరకర్మభి స్సగ్ంస్కృతః కాలోపనీత స్సావిత్ర్యధ్యయనా ద్బ్రాహ్మణో వేదమధీత్య కృతపాణిగ్రహణోగృహస్థః పాకయజ్ఞయాజీశ్రోత్రియ ఆహితాగ్నిశ్చ హవిర్యజ్ఞయాజ్యనూచానస్సోమయజ్ఞయాజీభ్రూ

ణ ఏతత్సర్గస్సాకారసంయుక్తో నియమయమవానృషికల్ప
స్సషడంగ చతుర్వేదపారాయణ తపోయోగతత్పరఋషి
నారాయణపరాయణో నిర్ద్వన్ద్వోమునిః పూర్వసర్గస్సాకా
రా దుత్తరసర్గస్సాకారో వరీయానితివిజ్ఞాయతే॥
ఇతిశ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్ర
థమప్రశ్నే ఉపోద్ఘాతః ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* శౌ చ వి ధిః *—

అథచతుర్ణా మాశ్రమిణామాచార స్సూర్యోదయా
త్ప్రాగేవముహూర్తే బ్రాహ్మేప్రబుద్ధశ్చోత్థాయ హరి
హరిహరిరిత్యుచ్చార్య గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంనైరృ
తీంవా దిశంగత్వా తృణైర్భూమిమన్తర్ధాయ వాససాశిరః
ప్రావృత్య నిష్ఠీవనోచ్ఛ్వాసవర్జితోఽహ్నిసన్ధ్యయోశ్చోద
ఙ్ముఖోరాత్రౌదక్షిణాముఖో దక్షిణకర్ణధృత యజ్ఞోపవీతో
విణ్మూత్రోత్సర్జనం కుర్యా త్తతోగృహీతశిశ్నశ్చోత్థా
య గన్ధలేపక్షయకరం శౌచంకుర్యా న్మృదంగృహీత్వోద్ధృ
తతోయేన క్రమాన్మూత్రపురీషయో శ్శిశ్నేద్వే హస్త
యోఃప్రత్యేకంద్వే, గుదే షడ్వామకరేదశ తథోభయోఃక
రయో ర్మృదం దత్వా బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చనాభేరధో
వామేన తదూర్ధ్వం దక్షిణేనచపాణినా శౌచం కుర్యాద్వానస్థ
సన్న్యాసినోరేతద్ద్విగుణంభవతి సమృజ్జలేనపునః పాదౌహస్తౌ
చప్రక్షాళ్యతతోయథావిధ్యాచమనం కృత్వా

దన్తధావనమ్.

హస్తౌజాన్వంతరాకృత్వా తిక్తంకటుకషాయంవా ద్వాదశాఙ్గులాయామం దన్తకాష్ఠ * మాయుర్బలమితిగృహీత్వా పాలాశకార్పాసౌ హిత్వా ప్రతిపద్దర్శ నవమీషష్ఠీ చతుర్దశ్యష్టమ్యేకాదశీషు భానువాసరే శ్రాద్ధదినేషుచ హిత్వా నిత్యంకుర్యాత్ కాష్ఠానామలాభే ద్వాదశగణ్డూషైర్విశుద్ధ్యతి॥

—* నిత్యస్నానమ్. *—

అథ పవిత్రపాణిస్స్నానంకుర్యాదభిషేకందివ్యంవాయవ్యమాగ్నేయం గుర్వనుజ్ఞేతి పఞ్చవిధం నద్యలాభేతటాకే తదలాభేకూపేవా స్నాయాత్ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖోవాఽఽచామత్యా మణిబన్ధాత్పాణీ ఆజానోఃపాదౌచ దక్షిణాదిప్రత్యేకంప్రక్షాళ్య జలస్థలేష్వాసీనః ఫేనబుద్బుదరహిత మవిచ్ఛిన్నముదకం గోకర్ణాకృతిహస్తేనాదాయ తలాదిక్రమేణప్రదక్షిణం బ్రాహ్మదైవార్షపైతృకతీర్థాని జ్ఞాత్వా బ్రాహ్మేణతీర్థేన త్రిఃపిబేత్ తతోఙ్గుష్ఠమూలేన ద్విరోష్ఠౌపరిమృజ్యాగ్నివాయుప్రజాపతిసూర్యేన్ద్రాః క్రమేణాఙ్గుష్ఠాదీనాం దేవతాభవం త్యఙ్గుష్ఠప్రాజాపత్యాభ్యాంముఖంమార్ష్టి

---

* ఆయుబలంయశోవర్చః ప్రజాంపశువసూనిచ। బ్రహ్మప్రజ్ఞాంచమేధాంచ త్వంనోదేహివనస్పతే॥

గ్నేయమైత్రాభ్యాంచక్షుషీ, ఆగ్నేయవాయవ్యాభ్యాంనాసి
కే, ఆగ్నేయైన్ద్రాభ్యాంశ్రోత్రే, భుజౌ చాగ్నేయేన, హృద
యంసర్వైర్నాభిమాగ్నేయేన,ప్రత్యవయవమపస్స్పృష్ట్వా
జఙ్ఘయోర్వామేపాణావప్యభ్యుక్ష్య సర్వాఙ్గుళిభిర్మూర్ధా
న మిత్యమన్త్రక మథసమన్త్రక మిన్ద్రోహాముభాభ్యామి
తిహస్తావాపఃపాదావితి పాదౌచప్రోక్ష్యాపఃపునన్త్విత్యా
చమనంకరోతి కేచిదృగ్వేదఃప్రీణాతు యజుర్వేదఃప్రీణాతు
సామవేదఃప్రీణాత్వితి బ్రాహ్మణోహృదయంగమాః క్ష
త్రియఃకణ్ఠగా వైశ్యస్తాలుగాశ్చ త్రిరపఃపీత్వాఽ థర్వవే
దఃప్రీణా త్వితిహాసవేదఃప్రీణాత్వితి కపోలేస్స్పృష్ట్వా చంద్ర
మా ఇతిముఖంమార్ష్టి మహేశ్వరఇతిమూర్ధాన మాది
త్యస్సోమఇతి చక్షుషీ దిశఇతిశ్రోత్రే వాయురితినాసికే
ఇంద్రఇతిభుజౌ విష్ణురితిహృదయ మగ్నిరితినాభిం పూర్వో
క్తాఙ్గుళిభిస్స్పృష్ట్వాఽపోనమస్కృత్యా వగాహేదథామం
త్రిస్నానం పిహితనాసాకర్ణస్తూష్ణీంనిమజ్జ్య జలైర్మృ
దాచ యావదమనశ్శక్యం గాత్రశుద్ధింకృత్వాఽన్యంవ
స్త్రం పరిధాయాదశాత్సూదితమితినిర్ణిజ్య గాయత్ర్యాప్రా
గ్దశ ముదగ్దశంవాఽఽస్తీర్య శుష్కేగాయత్ర్యాఽఽదదీ
తాథమన్త్రస్నాన మిదమాపఃప్రవహతేతి తీర్థాన్తికమ
భిగమ్య హిరణ్యశృఙ్గమితివరుణంనమస్కృత్యాపఃపునాత్వి
తి సమృదోదకేనాభ్యుక్షయే దమంత్రకేప్యేవం మంత్రం

వినాప్రోక్షయే దిదమాపశ్శివాఇతివిగాహ్య స్నాత్వాపునరా
చమ్య వస్త్రపరిధానాది శుష్కగ్రహణాంతంపూర్వవత్ ॥

—* నైమిత్తికస్నానమ్. *—

అథ నైమిత్తికస్నాన మిదంబ్రహ్మపునీమహాఇతి
సౌవర్ణంరాజతందర్భకృతంవా పవిత్రంగృహీత్వా బ్రహ్మ
పునాత్వి త్యనామికాయాంధృత్వా శతధారమితిజలమాదా
య పయస్వతీరోషధయఇతిత్రిరాచమ్య నమోంతైర్బ్రహ్మ
వ్యాహృతిభి రాదిత్యముపస్థాయ చిత్పతిరిత్యాదిభి స్త్రిభి
ర్మంత్రై రుపాన్త్యానామికాభ్యాం మృత్సహితోదకేన ప్రద
క్షిణంత్రిరావృత్య శిరోమాష్ట్వా పోహిరణ్యపవమానైః
ప్రోక్ష్య పునరాదిత్యముద్వయంతమసఇత్యుపస్థాయ మహా
వ్యాహృత్యాజలమభిమంత్ర్య కర్ణనాసాపుటేపిధాయ న
ద్యాంస్రోతోభిముఖో దేవాలయసమీపేతదభిముఖ స్తటాకే
సూర్యాభిముఖశ్చ స్నాత్వా ఋతంచయాసుగంధాఇత్యే
తాభ్యాం త్రిరావర్తయన్నఘమర్షణంకృత్వా ధౌతంపరి
ధాయార్ద్రంపరిమృజ్య సర్వంపూర్వవత్కుర్యా ద్వస్త్రని
ష్పీడనంతర్పణాంతేభవతి యదితటాకాదిషుస్నానంకుర్యా
త్తటాకేపఞ్చమృత్పిండాన్ కూపేత్రీన్ జలకుంభాన్ బహిర్ని

—* అశక్తస్నానాని. *—

క్షిప్య స్నాయా దేవంఘటోదకాదిష్వభిషేక ముత్తరాయ

ణమధ్యే సాతపవర్షణా స్నానందివ్యం వాయునీతైర్గవాంపాదో ద్గతైర్ధూళిభిర్వాయవ్యం శ్రౌతస్మార్తాదిభస్మనా ప్రోక్షణ మాగ్నేయం గురోరనుజ్ఞాపూర్వకం ప్రోక్షణం చేద్గుర్వనుజ్ఞేతి పంచవిధమ్॥

—* అథసముద్రవిశేషః. *—

"నమస్తేవిశ్వరూపాయ నమస్తేవిశ్వయోనయె, నమో హిరణ్యశృఙ్గాయ నదీనాంపతయేనమః" ఇత్యవగాహ్య "విశ్వా చీచఘృతాచీచ విశ్వయోనెవిశాంపతే। సాన్నిధ్యంకురు మే దేవ సాగరెలవణాంభసి" ఇతినమస్కృత్య పిప్పలాదాత్స ముత్పన్నే కృత్తేలోకభయంకరి। పాషాణం తేమయాదత్త మాహారార్థంపరికల్పిత "మితిపాషాణందత్వా సర్వరత్న మయశ్రీమన్ సర్వరత్నాకరాకర। సర్వరత్నప్రధానత్వం గృహాణార్ఘ్యం (మహోదధే) నమోస్తుతే" ఇత్యర్ఘ్యం దత్వా పూర్వవద్వస్త్రనిష్పీడనాది। తర్పణకాలెపిప్పలాదం కణ్వంకృత్యాంతం జీవితేశ్వరం కాళరాత్రింమన్యుంవిద్యామ హాశ్చతర్పయామీతి తర్పయిత్వా సర్వంపూర్వవత్కుర్యాత్॥

—* ఊర్ధ్వపుండ్రవిధిః *—

అథపర్వతాగ్ర సిన్ధుతీరనదీతీర ధర్మక్షేత్రతులసీమూ లస్థిత మృదోర్ధ్వపుండ్రంధారయెన్మృల్లక్షణంతు శ్యామం

శాంతిదం రక్తంవశ్యకరం పీతంశ్రీకరం శ్వేతంవైష్ణవం వై
ష్ణవానాం శ్వేతమేవ పుష్టిదోఽఙ్గుష్ఠ ఆయుదోఽమధ్యమోఽన్న
దోఽనామికాముక్తిదాతర్జనీ త్యేతైర్యథాకామం లలాటా
దిషు సచ్ఛిద్రాణి మధ్యేశ్రీచూర్ణయుతాన్యూర్ధ్వపుండ్రా
ణి కేశవాదిద్వాదశ నామభిర్మూర్ధని ద్వాదశాక్షరేణచ
ధారయేత్॥

—* సంధ్యావందనమ్ *—

అథపవిత్రపాణిః కృతప్రాణాయామః
సంధ్యాముపాసిష్య ఇత్యుక్త్వా ప్రాతఃసూర్యశ్చేత్యాదినాఽచ
మ్య ఆపోహిష్ఠాదిభిఋగ్భిః ప్రోక్ష్యాంజలినాజలంగృహీత్వా
గాయత్ర్యాఽభిమంత్ర్యసూర్యాభిముఖంవిక్షిప్యాసావాదిత్య
ఇతిప్రదక్షిణంకృత్వా శుచౌదేశ ఆసీనః ప్రాణాయామంకృ
త్వాఽఽయాత్వితి సావిత్రీంప్రశంస్య ధ్యాత్వా తిష్ఠన్నష్టా
వరాంజప్త్వోత్తమఇత్యుద్వాస్యమిత్రస్యేత్యాదిభిరాదిత్యము
పస్థాయ మధ్యాహ్నే ప్రాణాయామాది పూర్వవదాపఃపు
నంత్విత్యాచమ్యోపస్థానకాల ఉద్వయంతమసఇత్యుపస్థా
య సాయమగ్నిశ్చేత్యాదినాచమ్య పూర్వవదుపస్థానకాలే
యచ్చిద్ధితఇత్యుపస్థాయానంతర ముదితార్కామితిప్రాతరై
న్ద్రీందిశం పశ్చిమార్కామితి సాయంవారుణీం దిశముపస్థా
య సంధ్యాయైనమఇత్యాదిభిశ్చతుర్దిశం ప్రాతరైంద్రా
దిసాయంవారుణాది చోపస్థాయేంద్రాదీన్నమోంతైస్తత్త

న్నామభిరుపస్థాయ ప్రమీతపితృకశ్చేత్ప్రాచీనావీతీ దక్షిణాముఖః పిత్రాదీనుపస్థాయోపవీ త్యూర్ధ్వముఖో బ్రహ్మాణముత్తరాభిముఖో నారాయణాదీనుపతిష్ఠేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణమ్

—* తర్పణమ్ *—

అథాచమ్య కౌరుక్షేత్రమిత్యపో నమస్కృత్య మహావ్యాహృత్యాభిమంత్ర్య కూప్యాదీన్నారాయణాదీన్దైవేన భూపత్యాదీన్బ్రాహ్మేణ విశ్వామిత్రాదీనార్షేణోరోత్ర్యదకాదీన్పైతృకేణతర్పయిత్వా పూర్వస్యాందేవేభ్య ఉత్తరస్యామృషిభ్య స్తర్పయిత్వాయథాదిశమింద్రాదీనాదిత్యాదిగ్రహాంశ్చతర్పయిత్వా యావంతోజలార్థినఇతిజలం విసృజ్యాచమేత్॥

—* బ్రహ్మయజ్ఞః *—

శుద్ధేదేశేదర్భాన్నాస్తీర్య*బ్రాహ్మ్యమాసనమాస్థాయ బ్రహ్మాంజలింకృత్వాబ్రహ్మయజ్ఞేనయక్ష్యఇతిసంకల్ప్యవిద్యుదసీతిజలమభిమృశ్య వ్యస్తాంసమస్తాంచసావిత్రీంజప్త్వా ఇషేత్వోర్జేత్వాదీంస్త్రీననువాకాన్ప్రశ్నంవాధీత్య కాణ్డర్షీన్తర్పణంకృత్వా సౌరీభిరగ్భిరాదిత్యముపతిష్ఠేత్। అథ

క్తశ్చైత్పాదాప్రక్షాళ్యాచమ్యా తోదేవాదివైష్ణవం జప్త్వా దివ్యంవాయవ్యమాగ్నేయం మన్త్రస్నానంవాకృత్వాచమనాదిసర్వంకుర్యాత్।

—*పంచతీర్థలక్షణం*—

దక్షిణహస్తతలె పఞ్చతీర్థాని కనిష్ఠమూలందైవం సర్వాఙ్గుళిమూలాగ్రమార్షం తర్జన్యంగుష్ఠ యోర్మధ్యం పైతృకమఙ్గుష్ఠస్యమూలంబ్రాహ్మ మధ్యమాగ్నేయం దైవేనదైవమార్షేణార్షం పైతృకేణ పైతృకం బ్రాహ్మేణ బ్రహ్మతర్పణ మాగ్నేయేనాభ్యుక్షణంచకరోతి ఉపవీతీదైవంనివీతీచార్షం ప్రాచీనావీతీపైతృకంచకుర్యాత్॥

ఇతిశ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే సంధ్యాదిప్రయోగ స్తృతీయప్రకరణమ్॥

---

*బ్రాహ్మాసనలక్షణం మరీచిరాహ॥ దక్షిణపాదమూర్ధ్వం వామపాదమధఃకృత్వా జాన్వన్తరేతదంగుష్ఠౌ నిగృహ్యేతిబ్రహ్మాంజలిలక్షణంమనుః॥ సంహత్యహస్తావధ్యేయం సహిబ్రహ్మాంజలిస్స్మృతః ॥ గృహ్యసూత్రేనవమప్రశ్నే ॥ ఓం భూస్తత్సవితురోంభువోభర్గోదేవస్యోగ్ంసువర్ధియో యోనఇతి పచ్ఛోవ్యస్తామోం భూర్భువస్తత్సవితురోగ్ంసువర్ధియోయోనఇత్యర్ధర్చామోం భూర్భువస్సువస్తత్సవితురితి సమస్తాంచసావిత్రీంజప్త్వేతి॥

—* పుణ్యాహవచనమ్. *—

అథసర్వేషు సగ్గ్స్థారేషుపుణ్యాహంకుర్యాత్పంచశో్ప్రితి యానాహారామోదపాత్రంధారాస్విత్యద్భిరాపూర్యేదమాప శ్శివాఇత్యభిమృశ్య సర్వతీర్థాన్యభ్యర్చ్య బ్రాహ్మణాన్ప్రాఙ్ముఖాన్వాఽఽనయిత్వా స్వయముదఙ్ముఖస్సుపుణ్యాహంకరోమీతిసఙ్కల్ప్య స్వస్తిసుప్రోక్షితమస్త్వితిపుణ్యాహప్రదేశమభ్యుక్షయే దస్త్వితివాచకాః ప్రజాపతిఃప్రియతామిత్యుక్తే తథైవప్రతివాచకావదేయుః శామ్యంతుఘోరాణీతిత్రిజలంస్రావయే ద్దైవికమతోదేవాఇత్యగ్రం జాతకంసంత్వా సించామీత్యగ్రం మృతకంశుచీవోహవ్యేత్యగ్రమత్రద్వైవికశబ్దేనశుభకర్మోచ్యతే సర్వేషుపుణ్యాహేషుదర్విణోదాద్యృచస్సర్వేవదేయు ర్మంత్రాంతేయజమానస్యకరస్యోక్షతారోపణం యజమానఃకరకంధారయన్ పురస్తాత్పాత్రంనిక్షిప్య తస్మిన్ప్రతిమంత్రంసర్వశబ్దాద్యైః ప్రియన్తామిత్యన్తైర్జలంస్రావయిత్వా ప్రతివచనంవాచయేత్పుణ్యాహమస్త్విత్యాదీనామన్త్యాంతః ప్రతివచనం శివాఋతవస్సంత్విత్యాదీనాంక్రమేణ సంతుభవంత్వస్త్వితిప్రతివచనం యత్పుణ్యంస్వస్తినఋధ్యాస్మేత్యంతం సర్వేవదేయు ర్యజమానోఽనంతరం రోహిణాయ కాశ్యపాయ కేశవసుతాయ వాసిష్ఠీసుతాయ దేవదత్తశర్మణే మహ్యామస్మిన్కర్మణిఓంపుణ్యాహంభవన్తోబ్రువన్త్వితివదే త్తదేవాస్త్వంతం। ప్రతివాచకావదే

యుః తత్తన్మంత్రాం తైత్తిర్యాచన మాపోహిరణ్యపవ మానైః పుణ్యాహజలేన సాచార్యాః ప్రతివాచకాయజమా నం ప్రోక్షయేయుః స్వాంకృతోసీతిదక్షిణాకాలెజ్ఞాపితే యజ మానోదక్షిణాందక్షిణేనహస్తేనాచార్యాదిభ్యో దద్యా దేవం సర్వత్రదక్షిణాదానే స్వదక్షిణేనహస్తేనదద్యాత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణె నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే పుణ్యాహప్రయోగ శ్చతుర్థప్రకరణమ్.

—* ఆఘారసమ్భారలక్షణమ్. *—

అథాగ్న్యాయతనం ప్రాగానతేచోత్తరానతేద్వైవికం దక్షిణానతేపశ్చిమానతేవాపైతృకం శుచౌదేశేచతుర్దిశం చతుర్హస్తంగోమయేనమణ్డలంకల్పయిత్వా తత్రద్వాత్రిం శదఙ్గుళవిస్తారాయామంద్వ్యఙ్గుళోన్నతం యథాలాభోన్న తంవాసైకతంస్థణ్డిలమగ్న్యాయతనంభవతి ప్రతిదిక్ప్రఖ్చదశ పరిస్తరణబర్హిషో ద్వాత్రింశదఙ్గుళ్యాయతాస్స్థణ్డిలే ష ట్త్రింశదఙ్గుళ్యాయతాఃకుణ్డె తదాయామాఏకాఙ్గుళిపరీణా హాః నిర్వ్రణానిర్వకాః పరిధయః పఞ్చదశదర్భైర్దక్షిణా వర్తగ్రన్థియుతంచతురఙ్గుళాగ్రం ద్వ్యఙ్గుళగ్రన్థింద్వితాలా యామంప్రోక్షణకూర్చంతథైవద్వాదశాఙ్గుళాయామంపవిత్రం తదాయామాహోమసమిధః పాలాశాశ్వత్థఖాదిరాదియజ్ఞవృ క్షజాతాః సత్వచఅస్వయంశుష్కాఃవ్రణక్రిమిలేపహీనాఃభ

వన్తి ప్రణీధిస్రువాదీని శ్రౌతోక్తలక్షణాన్వితాని గ్రాహ్యాణి అగ్నేరుత్తరతః ప్రాగగ్రాన్ దర్భాన్ స్తీర్త్వా తేషు ప్రణీధ్యాదిపాత్రాణి సమిద్దర్భాదీంశ్చ సంభారాన్ ద్వంద్వం దైవికే దక్షిణతః పశ్చిమాగ్రేషు దర్భేషు ప్రత్యేకం పైతృకే సమ్భరతి గృహస్థస్య నిత్యహోమార్థమగ్నిశరణే మృదా చతుర్దిశం ద్వాత్రింశదఙ్గుళ్యాయతాం చతురఙ్గుళివిస్తారాం ద్వ్యఙ్గుళోన్నతామూర్ధ్వవేదిం చతురఙ్గుళివిస్తారోన్నతాం తత్పరిగతామథో వేదిం చ కృత్వా మధ్యే నిమ్నం షడఙ్గుళమౌపాసనకుణ్డం కుర్యాద్ వనస్థస్య శ్రామణకాగ్నికుణ్డమాఘారవిశేషశ్చ ధర్మే వక్ష్యతే॥

—* ఆ ఘా ర ః *—

అథాఘారవిధానం కర్తా ప్రాఙ్ముఖో బ్రహ్మమాసనమాస్థాయ ఏతోన్విన్ద్రమిత్యగ్న్యాయతనం ప్రోక్ష్య మయి దేవా ఇతి చతుర్భిశ్చతుర్దిశం చతురశ్చతురో దర్భాన్నిక్షిప్యోద్ధన్యమానమితి మధ్యేన్ద్రాపర యమాగ్నేయ నైరృతసోమేశానవాయవ్యేషు పైతృకే తు మధ్యాపరేన్ద్ర యమనైరృత్యాగ్నిసోమవాయవ్యేశానేషు ఖనతి ఖననక్రమేణ పూతహ్యాత ఇతి షడ్భిర్లేఖా లిఖిత్వాఽష్టాబన్ధమితి వక్రితం దర్భం దక్షిణపశ్చిమయోరవాన్తరదేశే నిరస్యాప ఉపస్పృశేత్ రౌద్రరాక్షసనైరృతపైతృకచ్ఛేదనభేదనతాడనఖనననిరసనావఘ్రాణాత్మాభిమర్శనాని చ కృత్వా సర్వత్రాప ఉపస్పృశేదితి శ్రౌతే దర్శ

నాల్లేఖాగాయత్ర్యాప్రోక్ష్య జాతవేద ఇత్యరణీంగృహీత్వా తేనైవాగ్నింమథిత్వా లౌకికంవాదాయాహరేత ఘృతప్రతీక ఇత్యగ్నింప్రజ్వాల్యా యుదా ఇతి ప్రణమ్యోపావరోహే తికుణ్డేస్థణ్డిలేవానిధాయ సమిదారోపితశ్చేదుపావరోహేతిస మిధమాధాయాగ్న ఆయాహ్యాయంతఇతిప్రజ్వాల్య మయిగృహ్ణామీత్యభివన్ద్యకర్మణేవామితికరౌ ప్రక్షాళ్యేదమాపశ్శివా ఇత్యభిమన్త్ర్యాదితేనుమన్యస్వేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః నైఋర్త్యాద్యాగ్నేయాన్తం నైరృత్యాదివాయవ్యాన్తం వాయవ్యాదీశానాన్తం ఆగ్నేయాదీశానాన్తంపరిమృజ్యపైతృకేవిపరీతం పరిమృజేద్గాయత్ర్యా వేదిఃప్రోక్ష్యంభూపతేభువనపత ఇతి బ్రహ్మసోమరాజావృత్విజౌ వరయిత్వా బ్రహ్మాణంత్వావృణీమహ ఇతి బ్రహ్మవరణంసోమగ్ంరాజానంత్వావృణీమహ ఇతి సోమవరణంకృత్వా తాభ్యామహంభూపతి రిత్యుచ్యమానే బ్రహ్మన్ప్రోక్షిష్యామిసోమప్రోక్షిష్యామీత్యుక్త్వా ప్రోక్షేత్యుక్తేప్రోక్షయేత్॥

ఇతిశ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే పఞ్చమ ప్రకరణమ్॥

—* షష్ఠ ప్రకరణమ్ *—

ప్రాత్రాత్ప్రోక్షణ్యాం జలమాదాయ పవిత్రేస్థ ఇతి వేద్యాంబర్హిషస్సమిధస్స్రుచశ్చనిధాయ పరశురసీతిప్రో

త్యుసమిధోముక్తబన్ధాః కృష్ణాసీతి వేదిరసీతి వేదింస్పృగ్భ్య ఇతి
స్రువాదీన్ సకృన్మన్త్రేణద్విస్తూష్ణీంప్రోక్ష్య దివేత్వేతిబర్హి
షోఽగ్రమన్తరిక్షాయత్వేతిమధ్యం పృథివ్యైత్వేతిమూలం ప్రో
క్ష్య పోషాయత్వేతిగ్రన్థింప్రత్యభ్యుక్ష్య స్వధాపితృభ్య ఇతి
ప్రాచీనావీతీదక్షిణస్యాంవేద్యాంప్రోక్ష్య ప్రోక్షణీశేషమూ
ర్గ్భవేతిపశ్చిమవేద్యాముత్తరాన్తం నినీయ యజ్ఞోపవీత్యప
ఉపస్పృశ్యోఖాభ్యామితి పాణీప్రక్షాళ్య పూషాత ఇతిబర్హి
ర్గ్రన్థింవిస్రుజ్యాదిత్యవ్యంజనమసీత్యామూలాదగ్రాంతమభి
మృశ్యాపరేణ వేదిమధస్తాదుత్తరాగ్రమూర్ణామ్రదసమితి
యావదర్థందర్భానాస్తీర్య స్వాసస్థమితిప్రాగగ్రంస్వా
సనార్థమేకంనిధాయ విష్ణాస్తూపోసీతిప్రాచ్యాం దక్షిణత
ఇతిదక్షిణస్యా ముత్తరత ఇత్యుత్తరస్యాం పశ్చిమత ఇతిప్ర
తీచ్యాం స్థణ్డిలేఽధస్తాత్కుణ్డాద్వితీయవేద్యామాస్తీర్య ప్రా
గ్బర్హిష ఉత్తరాగ్రమూర్ధ్వంకరోతి పైతృకేదక్షిణాగ్రంప్ర
తీచ్యామూర్ధ్వంకరోతి గన్ధర్వోసీత్యాదిభిః పశ్చిమదక్షిణో
త్తరేషుక్రమేణపరిధీన్పరిదధాతి ప్రతీచ్యాముత్తరాగ్రమూ
ర్ధ్వంకరోతి పైతృకేదక్షిణాగ్రమూర్ధ్వంకరోతిసూర్యస్త్వే
తిప్రాచ్యామధోవేద్యాంకూర్చేనాపః పరిషిచ్య సూర్యమేవ
పరిధింకల్పయత్యాహవనీయమభిమన్త్రయతీత్యేకే। ఉపరిష్టా
దిత్యుపరిష్టాదధస్తాదిత్యధస్తాదభిమన్త్ర్య వీతిహోత్రమితిసమి
ధావగ్నిశయోర్దిశో రూర్ధ్వాగ్రేని దధాతి పరిస్తీర్యమి

త్యోపేణతీర్థేన నైరృత్యాదుదగన్తం పరిషిచ్య సృతాసీతి దక్షిణేప్రాగన్తం ఘృతాసీతిపశ్చిమఉదగన్తం ధృవాసీ త్యుత్తరేప్రాగన్తం తరుణాసీత్యాగ్నేయాదీశానాన్తం పునః ప్రదక్షిణమాగ్నేయాద్యన్తంపరిషిచ్య వానస్పత్యోఽసీతిప్రణీధ్యేః ప్రక్షాళనంకృత్వా పృథివ్యాపఇతిపృథివీంమనసాధ్యాత్వా సాక్షతైరద్భిరాపూర్య వసూనాంపవిత్రమసీతి మన్త్రావృత్త్యా ప్రణీధ్యేరుదగగ్రేపవిత్రాఖ్యేకూర్చేనిక్షిప్య పర్యావర్త్యదక్షిణపాణినాగ్రమితరద్వామేనగృహీత్వాదేవోవస్సవితేతిత్రిరుత్పూయ యథాపూర్వన్నిధాయ బ్రహ్మన్నపఇతి సోమాపఇతి బ్రహ్మసోమావృత్విజౌప్రేక్ష్యేంప్రణయేతి తాభ్యామనుజ్ఞాతః కోవఇతిప్రణీయవేద్యాందక్షిణోత్తరయోర్నిధాయ సంవిశన్త్వామితిప్రణీత్యాబ్రాహ్మణదైవేనచతీర్థేన జలగంసగ్ప్రాగ్వ్యస్పృచశ్చోత్తానాని కృత్వాగాయత్ర్యాప్రోక్షయేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహ విరచితే ప్రథమప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణమ్॥

—* సప్తమప్రకరణమ్. *—

భూస్స్రువమితిస్రువంగృహీత్వా భూస్స్రుచమితిస్రుచం భూర్జుహూమితిజుహూం భూరుపభృతమిత్యుపభృతంచగృహీత్వా వషిషేఅధినాకఇతి పశ్చిమవేద్యాథస్తాత్సమిధాని

ధాయాంహినఇతిస్రువాదీన్ ప్రక్షాళ్య నిర్దగ్ధమిత్యుల్ముకేన
పర్యగ్నింకృత్వా నిష్టప్తమితిపునఃప్రతితప్య వర్షిష్ఠయోరు
పరినిదధ్యా దదితిరసీత్యాజ్యస్థాలీమాదాయ భూతకృతస్థే
త్యంగారముపవేషేణోదంచంనివర్త్య సగరాస్థేతివిన్యస్య
మహీనామితిపచతి వసూనాంపవిత్రమితిపవిత్రంనిధాయ పూ
ర్వవద్దేదోవ ఇతి పునరాహారంత్రిరుత్పూయాజ్యస్థాల్యుక్తంభ
స్మ వేదేనేదంవిష్ణురితిసంశోధ్యోదగుద్వాస్యాఙ్గారాన్ ప్ర
త్యూహ్యోద్భవస్థాదహమితి బర్హిర్దగ్ధ్వాఽఽజ్యస్యాన్తః
ప్రదీప్య గాయత్ర్యాదక్షిణతోఙ్గారంనిరూహ్య తమైవచరు
స్థాలీమధిశ్రిత్య దర్భైఃపక్త్వాఽవతారయతి పవిత్రేణాజ్య
మస్మిన్ పాత్రే త్రిరుత్పూయ ఘర్మోసీతి పవిత్రగ్రన్థిం వి
స్రస్యోత్తరమపరం నిధాయాద్భిః ప్రోక్ష్యాదాయాప్యాయ
స్తామిత్యగ్నౌ ప్రహరతి చరుం లౌకికాగ్నావాపక్త్వాఽఽ
ఘారాగ్నౌ మహీనాం పయఇత్యధిశ్రిత్య దర్భైస్సంస్కా
ర్య త్రిరుత్పూయావతారయతి సమిదగ్రం ఘృతాక్తం వీతి
హోత్రమితి వాయవ్యామగ్నౌ స్థాపయిత్వా దేవస్యత్వేతి
స్రువేణ హోమ్యం ద్విధా విహరతి దక్షిణప్రణిధౌ బ్రాహ్మే
ణ తీర్థేన ప్రజాపతి పురోగాంస్తత్తన్నామ్నా ద్వితీయా
న్తేనావాహయామీత్యావాహ్య తథోత్తరప్రణిధావగ్న్యాదీన్
దైవేన తీర్థేనావాహ్యావాహనక్రమేణాజ్యస్థాల్యాం స్రువే
ణాజ్యముద్ధృత్య దక్షిణభాగే ప్రజాపత్యాదీనాముత్తరే

గ్న్యాదీనాం జుష్టంనిర్వపామీతి చతుర్థ్యంతైస్తత్తన్నామభి
ర్నిర్వాపం కరోతి తృప్యధీతి మన్త్రద్వయేన ద్విధాగ్ని
హోమ్యం మధిశ్రిత్యాగ్నిర్జ్యోతిరితి సమిదుల్కేన ద్విధా ద
హతి సమిదసీతి తత్సమిధం జుహోతి అమృతమసీతి స్రువే
ణాజ్యంగృహీత్వాఽథోబిలం ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్య సాజ్యం
స్రువమన్తరితమిత్యూర్ధ్వబిలంకృత్వా పరిదక్షిణమభిమన్త్ర్య
పరిత్యుష్టమిత్యథోబిలం ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్యాజ్యం గృహీ
త్వా దక్షిణోత్తరయోః ప్రణిధ్యోస్సన్ధాయ చిత్పతిస్త్వా
దిభిరేవమాజ్యం గృహీత్వా సన్ధాయ త్రిధాగ్నౌ జుహోతి
వక్ష్యమాణాహుతి ప్రమాణకాః కరసంపూర్ణా ఏకవింశతి
ర్వా గాయత్ర్యా సమిధః ప్రోక్ష్య మూలాగ్రాభ్యాంఘృ
తగం స్పర్శయిత్వాఽక్షతాజ్య చరుభిరిమామేఅగ్న ఇతి
మూలమధ్యమాగ్రాణి స్పర్శయిత్వా సన్ధాతి ద్వైవేన తీ
ర్థేన దక్షిణస్యాం ప్రాగన్తమదితేనుమన్యస్వేతి పశ్చాదు
దీచీన మనుమతేనుమన్యస్వేత్యుత్తరతః ప్రాగన్తం సరస్వ
తేను మన్యస్వేతి పురస్తాదాగ్నేయాద్యన్తం దేవసవితః
ప్రసువేతి పరిషిచ్య షష్టిగంశతేతీధ్మానభిమంత్ర్యాయంత
ఇధ్మఆత్మేతీధ్మానాధాయ॥

—* ఉద్దేశత్యాగః *—

యస్యై దేవతాయై హవిర్నిరూపితంతాందేవతాం
మనసాధ్యాత్వా నిర్వపేత్సుషుమ్నా జ్యోతిష్మతీ ప్రాణవతీ

రేతోధా ఇతిచతుర్భిః కిరణైరగ్నిః సూర్యే నిక్షిపతి సూర్యశ్చంద్రమసి చంద్రమా యస్యై దేవతాయై హూయతేత స్యై దదాతి తస్మాదుద్దేశత్యాగావిత్యేతౌ కర్తవ్యావ క్రతేఽన్యస్మై హుత మన్యః ప్రతిగృహ్ణీయాన్నమన్త్రలిఙ్గైర్నప్రతిగ్రహాశ్శబ్దైరథాదిష్వభావా త్తస్మాత్తౌ కర్తవ్యౌ నకర్తవ్యావిత్యేకే॥

— * ఆ ఘా ర హో మః * —

స్రువేణాజ్యమాదాయ వాయవ్యాదాగ్నేయాన్తం పరిధిం స్పృష్ట్వా సన్తతమాజ్యం స్రావయన్ ప్రజాపతయే స్వాహేతి తథా నైరుత్యాదీశానాన్త మిన్ద్రాయస్వాహేత్యాఘారౌ హుత్వోత్తరార్ధపూర్వార్ధే అగ్నయే స్వాహేతి దక్షిణార్ధపూర్వార్ధే సోమాయస్వాహేతి చక్షుషీ హుత్వా యుక్తోవహేతి పశ్చిమాది సౌమ్యాన్తం యాతిరశ్చీతి సౌమ్యాదీంద్రాన్తం సగంరాధిన్యై దేవ్యై స్వాహేతీంద్రాది యామ్యాన్తం ప్రసాధిన్యై దేవ్యై స్వాహేతి యామ్యాది పశ్చిమాన్తం హుత్వామధ్యే వ్యాహృతీర్జుహోతి సత్యేనేత్యాజ్యమభిమన్త్ర్య స్రువేణాజ్యం గృహీత్వాఽగ్నయేస్వాహా సోమాయ స్వాహాఽగ్నిషోమాభ్యాగ్ స్వాహా ప్రజాపతయే స్వాహా బ్రహ్మణేస్వాహా ఇంద్రాయ స్వాహా వసుభ్యస్స్వాహామరుద్భ్యస్స్వాహారుద్రేభ్యస్స్వాహా విష్ణవేస్వాహా బృహస్పతయేస్వాహా మిత్రాయస్వాహావరు

ణాయ స్వాహాఽదిత్యేభ్యస్స్వాహాఽశ్విభ్యాగ్ స్వాహాపూష్ణే స్వాహా కక్షాయ స్వాహా కక్షద్వైపత సోమాయ స్వాహా పాసనయజ్ఞాయ స్వాహా యజ్ఞద్వైవత విశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వాహా సర్వదేవేభ్యస్స్వాహేతి హుత్వా దర్వ్యా చరుమభిఘార్యజుహ్వా ముపస్తీర్య సావిత్ర్యాఽ వదాయాభిఘార్య వ్యాహృతీః ప్రత్యేకం జుహోత్యతోదేవా ఇదంవిష్ణు రిత్యాద్యాజ్యేన జుహోతి పైతృకే వైశ్వదేవయజ్ఞాయేతి భేదః సర్వహోమానా మాది రాఘారో విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్ర దర్పణే నృసింహ విరచితే ప్రథమప్రశ్నే ఆఘారవిధానం సప్తమప్రకరణమ్॥

—* అ ష్ట మ ప్ర క ర ణ మ్ . *—

—* సా మా న్య హో మః *—

ఏవమాఘారం హుత్వాఽనన్తరం తత్తత్కర్మణః ప్రధానాం జుహుయాత్। ధాతాదదాతునోరయిం ధాతా ప్రజాయా ధాతాదదాతునోరయింప్రాచీం ధాతాదదాతుదాశుషేవసూన్యనునోద్యానుమతి రన్విదనుమతేత్వమామావాజస్య సమావవర్త్యనుమన్యతాం యస్యామిదం రాకామహం యాస్తేరాకే సినీవాలి యాసుపాణిః కుహూమహం కుహూర్దేవానామితి ధాతాదిషోడశ। ఇమ

మే స్మివరుణ తత్త్వాయామి త్వన్నో అగ్నే సత్వన్నో అగ్నే త్వమగ్నే అయాసీతి పఞ్చవారుణం। ప్రజాపతేనత్వ త్త్వజాపతి జయాని త్యుపాగ్ంశు యాజే ప్రాజాపత్యే ద్వే। చిత్తం చ చిత్తి శ్చాకూతం చాకూతిశ్చ విజ్ఞాతంచ విజ్ఞానంచ మనశ్చ శక్వరీశ్చ దశ శ్చపూర్ణమాసశ్చ బృహచ్చ రథంతరంచే తిద్వాదశై తేజయా స్తేషాంచకారా నై స్వాహాకారః। అగ్నిర్భూతానామధిపతి రింద్రో జ్యేష్ఠానాం యమః పృథివ్యా వాయుర న్తరిక్షస్య సూర్యోదివ శ్చన్ద్రమాన క్షత్రాణాం బృహస్పతిర్బ్రహ్మణో మిత్రస్సత్యానాం వరుణోపాగ్ం సముద్రస్స్రోత్యా నామన్న గ్ సామ్రాజ్యానా మధిపతి తన్మావతు సోమఓషధీనాగ్ం సవితా ప్రసవానాగ్ం రుద్రః పశూనాం త్వష్టారూపాణాం విష్ణుః పర్వతానాం మరుతో గణానా మధిపతయ స్తేమావన్తు పితరః పితామహాః పరేవర ఇత్యభ్యాతానా అష్టాద శేత్యే తేషా మస్మిన్ బ్రహ్మన్నస్మిన్ క్షత్రేస్యామాశిష్యస్యాం పురోధాయా మస్మిన్ కర్మన్నస్యాం దేవహూత్యాగ్ స్వాహేత్య న్తేవ క్తవ్యం॥

ఋతాషాడృతధామాగ్నిగన్ధర్వ స్తస్యౌషధయోఽప్సరస ఊర్జోనా మేతి సగ్ంహితో విశ్వసా మేతిమ న్త్రే ఆయువోనా మేతి సుషుమ్నస్సూర్యరశ్మిరిత్యస్మిన్ బేకుర యోనా మేతి భుజ్యుస్సుపర్ణ ఇత్యస్మిం స్తవానా మేతి ప్రజాపతిర్విశ్వక ర్మేత్యస్మి న్నవహ్నా యోనా మేతి ఇషిరోవిశ్వవ్యచా ఇత్య

స్మిన్నన్నదానామేతి భువనస్యపతఇతి పరమేష్ఠ్యధిపతిరిత్య
స్మిన్ భువోనామేతి సుతుతిరిత్యస్మిన్నృచోనామేతి దూరే
హేతిరిత్యస్మిన్ స్థిరువోనామేతి చారుశిక్రృపణకాశీత్యస్మి
ఞ్ఛోచయస్తినామేతి సనోభువనస్యపతఇత్యుక్త్వా భువన
స్యపతే సనోభువనస్యపతఇత్యుక్త్వా వర్జయిత్వా సర్వే
షాంమన్త్రాణాం సఇదంబ్రహ్మక్షత్రంపాతు తాఇదంబ్ర
హ్మక్షత్రంపాన్తు తస్మైస్వాహేతిహుత్వా తాభ్యస్స్వా
హేతి జుహుయాత్ప్రాజాపత్యాన్తేఽభ్యాతానాన్తే రాష్ట్ర
భృదన్తేచ వ్యాహృతయో యష్టవ్యాః ప్రాజాపత్యాది
రాష్ట్రభృదన్తో మూలహోమః॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే సామాన్యహోమ మన్త్రవివరణ మష్టమ
ప్రకరణమ్॥

—* అంతహోమః *—

అథాన్తహోమమన్త్రాఃయదస్యకర్మణోఽగ్నయేస్వి
ష్టకృతేఽగ్నయేఽగ్నయేఽన్నాదాయా గ్నయేఽన్నపతయే
ప్రజాపతయ ఇన్ద్రాయ విశ్వేభ్యోదేవేభ్య స్సర్వాభ్యోదేవ
తాభ్య స్సర్వత్రా గ్నయేస్విష్టకృతే వాస్తుపతయఇతి ద్వా
దశ స్విష్టాకారాః। యన్మఆత్మనో మిన్దాభూ త్పునరగ్నిరితి

మిన్ద్రాహుతీ ద్వే। ఇష్టేభ్యఇత్యాదయో దశా న్తేవ్యాహృతయ శ్చతస్రబుద్ధయః। ఆశాస్త్రివితం బ్రహ్మప్రతిష్ఠా యదకర్మే తి కృతాస్తా స్త్రియః। యత్ప్రిమత్తో మనోజ్యోతి రయా శ్చ యదస్మిన్ యజ్ఞే స్వస్తినోయతఇతిషడ్విచ్ఛిన్నాః। ఏ భోస్యాదయా స్సప్తసమిద్ధోమాః। సప్తతేఅగ్నే ఋతుధా నేతి పూర్ణాహుతీ ద్వే। ఉపజుహ్వోఽజ్యేనాగ్నిర్భర్తమిత్యా దిభిః పంచభిర్హుత్వా। జుహ్వోచరుం ప్రత్యేకంద్వాదశా యా భిఘార్యా గ్నిర్జీర్ణమిత్యాదిభి ర్జుహోతి। సమఙ్త్వాం బర్హి రిత్యాదిభి రగ్నే పశ్చిమాది ప్రాగన్తం స్రువేణజు హుయా త్తతోవామేన పాణినా స్రువం దక్షిణేనాజ్యపా త్రం ధారయ న్నాజ్యశేష మిన్ద్రాయజుహోమిస్వాహేతి సర్వంసకృద్ధుత్వా ఽఽజ్యపాత్రేణాధావం గృహీత్వా స్రువేణ ప్రత్యేక మాదాయా గ్నిస్తృప్యత్విత్యగ్నేః పశ్చి మతో వేదిరితివేద్యాం ద్యౌరిత్యాకాశే పృథివీతిభూమా బ్రహ్మద్యాఇతి దక్షిణస్యాంనినీయ దక్షిణప్రణిధా ద్దైవేన తీర్థేన స్రువేణాపోగృహీత్వో త్తరస్యాంవేద్యా మోష ధి వనస్పతిరితి నినీయ తథో త్తరప్రణిధా ప్రాచీనావీతీ పై తృకే ణాపోగృహీత్వా మేదక్షిణతః పితరఇతి దక్షిణస్యాం నినీయ ప్రాసావీరిత్యన్తైః ప్రవాహణం కృత్వో పాన్త్యాఙ్గు ష్ఠా నామికాభి ర్దక్షిణ పరిధి పవిత్రం గృహీత్వా పవి త్రమసీతిహుత్వా తథో త్తరపరిధిపవిత్రం పూర్ణమసీతి

సదసీతిదక్షిణప్రణిధ్యక్షతాన్ తథోత్తరప్రణిధ్యక్షతాన్ సర్వమసీతిహుత్వా ఉక్షతమిత్యుత్తరప్రణిధిం ప్రాచీనమపోహ్య తదాధావేన ప్రాచ్యాం దిశ్యాదిభిర్యథాదిశం పరిషిచ్య మాహాంప్రజామితి శేషందక్షిణప్రణిధౌ నినీయ స్వాంయోనిమితి దక్షిణప్రణిధి జలముదపాత్రేనినీయ తేనోదకే నాపోహిష్ఠాదిభి రాత్మానంప్రోక్ష్య ప్రణిధీవిసర్జయతి॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే నవమప్రకరణమ్॥

—* దశమప్రకరణమ్. *—

పునర్దేవేభ్యో హవ్యం వహేత్యగ్నౌ ప్రతప్యస్రువాదీన్విసృజ్య వర్షిష్ఠాగహ్వరేష్ఠఇతి వర్షిష్ఠసమిధా హుత్వా ఊర్ధ్వాంయజ్ఞమిత్యూర్ధ్వసమిధా పశ్చిమతః పరిధిమిత్యాదిభిః క్రమేణపరిధీన్హుత్వా పశ్చిమతో విష్ణోస్సదనమసీత్యాదిభిః పరిస్తరణ బర్హిషః ప్రస్తరబర్హిషశ్చ సమూహ్య కూర్చాంశ్చ గ్రంధీన్విస్రస్యాద్భిః ప్రోక్ష్య ప్యాయన్తామితి జుహోతి నాత్యగ్రిం ప్రహరేదితి విజ్ఞాయతే। శుద్ధ్యన్తాం దేవసదనమిత్యగ్నేః పశ్చిమతో వేదేనశోధయిత్వా పరిస్తరణానవి

చ్ఛిన్న మా_స్తీర్య నైర్ఋత్యాందహే దవిచ్ఛిన్నేన బ్రహ్మ వర్చసాయేతి ఘాలిస్మేతిభస్మగృహీత్వా లలాట హృ ద్బాహు కణ్ఠాదీ నాదిత్యస్సోమో నమ ఇత్యూర్ధ్వాగ్ర మాలిప్య శోహితైతిపోక్ష్యం చమఇతి బాలకృతం వేతి వేదిమగ్ని ముద్వయంతమస ఇత్యాదిత్యం చోపస్థాయ పు నర్వేది మూలమాసాద్య వైశ్వానర సూక్తేనాగ్ని ముప స్థాయ లౌకికాగ్నిశ్చే ద్విసర్జయేదితి విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే దశమప్రకరణమ్॥

—* ద్వితీయప్రశ్నప్రారమ్భః *—

*— నాందీముఖమ్. *—

అథ శారీరేషు సంస్కారే ష్వృతుసఙ్గమన జాత కర్మోత్థాన ప్రితబన్ధవిసర్గ వర్జ మన్యసంస్కారేషు నా న్దీముఖంకుర్యా త్సంస్కారా త్పూర్వేద్యురేవ పూర్వా హ్ణే విశ్వేదేవార్థంద్వౌ ప్రపితామహాది పితృర్థంద్వౌ ప్రపితామహ్యాద్యర్థం ద్వౌ మాతుఃపిత్రర్థం ద్వావితి కేచి త్సుస్నాతాన్ప్రక్షాళితపాణిపాదా న్దైవికవద్వృత్వా తాన్వి సృజ్య పరేద్యుస్స్నాత్వా పూర్వాహ్ణే తానాహూయ నాన్దీముఖంకరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య విశ్వేభ్యో దేవేభ్యోజుష్టంని

ర్వపామీతినాన్దీ ముఖేభ్యః పితృభ్యోజుష్టంనిర్వపామీతిని ర్వాప్య చరుమపూపాదికంచ ప్రత్యేకంశ్రపయిత్వాఽఘారా న్తేస్నా త్వాఽఽగతాన్బ్రాహ్మణా నాచాన్తా నాహూయాగ్నేః పశ్చిమతో దక్షిణాద్యుదగన్తం దేవానా మగ్నేర్దక్షిణతః పశ్చిమాదిప్రాగన్తం పితౄణాంచ భూమిమభ్యుక్ష్య ధ్రువ సీదమితి మణ్డలానికృత్వా ఉస్త్యాసనమితి సదర్భయవా న్యాసనాని నిధాయ తేషు విశ్వేదేవా న్ప్రాఙ్ముఖా న్పి తౄనుదఙ్ముఖా నాసయిత్వా నాన్దీముఖం విశ్వేదేవాః ప్రి యంతామితి విశ్వేషాందేవానాం నాన్దీముఖాః పితరః ప్రి యన్తామితి పితౄణాంకరేషు యవోదకాని నిధాయ వస్త్రా ద్యైర్యథాసంభవ మలఙ్కృత్యాగ్నేర్దక్షిణతః పశ్చి మాదిప్రాగన్త మష్టామణ్డలా న్యుపలిప్యాగ్నాయీ నావా యామీత్యావాహ్యానమోన్తై శ్చతుర్థ్యన్తైనామభిరభ్యర్చ్య శ్వేత సర్షప దధి తణ్డులాన్నాని సమేత్య ప్రత్యేకం కబళ మాత్రి మగ్నయే చతుశ్శ్వక్షబలిం నివేదయామీతి బలిందత్వా చర్వాదీన్నివేద్య కుంభంపరిక్షాళ్య ధారాస్వేత్యద్భిరా పూర్య నమస్సలోమీతి సపల్లవం కూర్చం పవిత్రిం హిర ణ్యం నిధాయా జావికాది రోమజం క్షౌమజం కార్పాస తంతుజంవా త్రివృత్ప్రితిసరాసూత్రిం తణ్డులోపరి విన్య స్య హోమకర్మ కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్యా గ్నేనయాదీ న గ్నిదైవత్యాం తోస్సమోధేన్వాది సోమదైవత్యాం బ్రిహ్మ

జజ్ఞానాది బ్రహ్మదైవత్యో రుద్రమన్యాది రుద్రదైవత్యా
వతో దేవా ఇత్యాది విష్ణుదైవత్యా నానో విశ్వ ఇత్యాది విశ్వే
దేవదైవత్యా న్యతస్త్వమాసీత్యాది సప్తర్షిదైవత్యా న్యే
భూతా ఇత్యాది భూతదైవత్యా న్వ్యాహృతీ రగ్నయే కవ్య
వాహనాయ సోమాయ పితృమతే యమాయ చాఙ్గిరస్వత
య ఏతే యః పితర ఉశన్తస్త్వా సానో దదాత్వితి పితృదైవ
త్యా న్పృథివీగతేభ్యః పితృభ్యోఽన్తరిక్షగతేభ్యః పితామ
హేభ్యో దివిగతేభ్యః ప్రపితామహేభ్య ఇత్యుపవీతీ హు
త్వా వ్యాహృతీ రగ్న్యాదిభ్యోఽష్టాభ్యశ్చ హుత్వా వ్యా
హృతీ ర్జుహుయా దథ భోజనపాత్రాణి విన్యస్య పరిస్తీ
ర్యా భిఘారితచరుం దేవపూర్వం ద్విర్ద్వి రపదాయా భి
ఘార్య పూర్వవ ద్యవోదకం దత్వా పృథివీ తే పాత్రమితి
ప్రత్యేకం పాత్రాణ్యభిమృశ్య విష్ణోహవ్యగ్ం రక్షస్వేతి
తేషామన్నా న్యుపస్పర్శయిత్వా క్షీరేణ దధ్నా వా యథా
తృప్తి భోజయే ద్దాసత్యేనేతి నమస్కృత్య తృప్తేషు తే
ష్వాసీనేషు పితృపూర్వ ముచ్ఛిష్ట మపోహ్యా న్నాద్రే శేషం ద
ర్శయిత్వా యథోక్తం కృత్వాఽఽచాన్తాననుమాన్య దక్షి
ణాం దత్వా తైరనుజ్ఞాతః పుణ్యాహం వాచయిత్వా తాం
స్వస్తిసూక్తేనాభిమృశ్య స్వస్తిదా విశస్పతిరితి ప్రతిసరాంబ
ధ్నాతి తతోఽపితౄన్నమస్కృత్య నాందీముఖేభ్యః పితృభ్యః
పితామహేభ్యః ప్రపితామహేభ్య స్స్వధానమ ఇత్యుక్త్వా

స్వధాఽస్త్వితి ప్రతివదతః పితౄన్ విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్స్వ
హానమ ఇత్యుక్త్వా స్వాహాస్త్విత్యుక్తవతో దేవాంశ్చ విసర్జ
యతి తతోఽస్తహోమం హుత్వా బన్ధుభిస్సహ భుఞ్జీత ఏవ
మశక్తశ్చేద్ధోమవర్జం బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా ప్రతి
సరాం బధ్నాతి కుమ్భోదకేనాపరేద్యుస్స్నాయా త్తదానీమ
పివాఽభ్యుక్షయేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* ద్వితీయప్రకరణే *—

—* ఉద్దాలకవ్రతమ్ *—

ఉపనయనం వ్యాఖ్యాస్యామో గర్భాధానాదృష్ట
మే వర్షే బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భైకాదశే రాజ
న్యం గర్భద్వాదశే వైశ్యం వసన్తే బ్రాహ్మణం గ్రీష్మే
రాజన్యం శరది వైశ్య మాషోడశాద్బ్రాహ్మణ మాద్వా
వింశాత్ క్షత్రియ మాచతుర్వింశాద్వైశ్య మిత్యేకేసమా
మన స్త్యత ఊర్ధ్వం పతంతి తేషాముద్దాలకప్రాయశ్చిత్తం
కర్తవ్యం ద్వామాసౌ యవాగ్వా మాసం గోక్షీరే ణార్ధ
మాసమామిక్షయా ఽష్టరాత్రం ఘృతేన షడ్రాత్రమయా
చితేన త్రిరాత్రముదకేన వర్తయిత్త్వైకాహ ముపవసే దేత

దుద్దాలకప్రాయశ్చిత్తం చరిత్వా పునర్గర్భాధానాది సం
స్కారాన్ కృత్వా ప్రాయశ్చిత్తార్థంహిరణ్యందత్వా కృ
తచాన్ద్రాయణేన పిత్రా శుద్ధా స్నావిత్రీపతితా అప్యుపనే
యా భవన్తీతి విజ్ఞాయతే॥

బ్రాహ్మణస్య పాలాశో బైల్వోవా కేశాన్తో నిర్వ్ర
ణో ఽనుద్వేజినో ఽవక్రో దణ్డః కార్ష్ణ్యమజినం మౌఞ్జీ
మేఖలా క్షత్రియస్య నైయ్యగ్రోధః ఖాదిరోవా లలాటాన్తో
దణ్డో రౌరవమజినం మౌర్వీమేఖలా వైశ్యస్యౌదుమ్బరో
బాదరోవా నాసికాన్తోదణ్డో బాస్తవమజినగ్ం శాణీమేఖ
లోం భూర్భువస్సువస్తత్సవితురితి సావిత్ర్యోం భూర్భువ
స్సువస్తత్సవితు రాపోజ్యోతీరసఇతి ప్రాణాయామ ఓం
భూర్భువస్సువ స్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయే సమిధ
మిత్యేకాం సమిధ మగ్నయేసమిధావితిద్వే సమిధావగ్న
యే సమిధఇతి చతస్రస్సమిధో మన్త్రత్రయేణ సప్తపాలా
శ సమిదాధానం బ్రాహ్మణస్యోం భూర్భువ స్తత్సవితురితి
సావిత్ర్యోంభూర్భువ స్తత్సవితు స్తేజోజ్యోతీరసఇతి ప్రాణా
యామ ఓంభూర్భువస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయేసమి
ధమిత్యేకా మగ్నయేసమిధావితిద్వే సమిధా మన్త్రద్వయే
న తిసౄణామగ్నౌప్రక్షేపణం క్షత్రియస్యోంభూ స్తత్సవి
తురితి సావిత్ర్యోంభూ స్తత్సవితు రగ్నిర్జ్యోతీరసఇతి ప్రా
ణాయామ ఓంభూస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయేసమిధ

మిత్యేకస్యా అగ్నౌ ప్రక్షేపణ మేతాని వైశ్యస్య భవన్తి॥

ఇతి శ్రీ వైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణమ్॥

—* ఉపనయనక్రమః *—

పూర్వప్రోష్ఠపద హస్తాశ్విన్యనూరాధా పుష్యోత్త
రత్రయ పునర్వసూ పున్నామాని నక్షత్రాణి తేష్వనధ్యాయ
న రిక్తాన్విహాయ శుభేముహూర్తే ఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్యాగ్నే
ర్వాయవ్యాం దర్భానాస్తీర్య తేషూపవీతాజిన దణ్డ మేఖ
లాహత వస్త్ర శరావాశ్మ సమిద్దర్భ పూప లాజకూర్చగో
మయ క్షురభైక్షపాత్రాణి సంభృత్య సంచిత్వైజగ్మురితిప్రో
క్ష్యాఘారాన్తే ఽగ్నేర్నైరృత్యా మాసీనస్యకుమారస్య
మూర్ధ్ని ప్రాగగ్రానుదగగ్రాన్ ద్వ్యాదర్భాన్ ప్రతిదిశంవి
న్యస్యోద్రీశత్రుమిత్యాదిభి స్సరోమాణం దర్భాంఛిత్వా
ఉపఉపస్పృశే ద్యైనావపద్యత్ క్షురేణేతి స్వరత్రవపతి నా
ధోజత్రోర్యత్ర మాణ్డ్యంవపనం తత్రశిఖావర్జమాన
ఖంవపతి దక్షిణతోమాతా బ్రహ్మచారీవా గోశకృద్యుక్తే
శరావే కేశానుపయమ్యోదుమ్బరమూలే దర్భస్తమ్బేవో
పగూహ్య గచ్ఛేత్స్వయంస్నాత్వా కుమ్భోదకేన స్నాత
మాచాన్తం కుమారం పుణ్యాహంవాచయిత్వా కుమారై
స్సహ భుక్తవన్తం కుమారం స్వదక్షిణత ఉపవేశ్య స్వయ

ము_త్తరత ఉపవిశతి తతః పరి_స్తీర్యా యదార్అగ్న ఆ
యదార్దేవేతి పంచహారుణం వ్యాహృతి పర్యస్తం ప్రధానం
జుహుయాత్ అగ్నే వ్రాయవ్రా మశ్మానమాతిష్ఠేతి
పాదాఙ్గుష్ఠేన దక్షిణేనస్పర్శయిత్వా యఆకృ_స్తన్నితివ
స్త్రం పరివీయే యందుగు_క్తాదితిమేఖలాం త్రివృతాం త్రిః
ప్రదక్షిణంపరివీయ పరీదమిత్యు_త్తరీయందత్వా యజ్ఞోపవీ
తమితి యజ్ఞోపవీతంధారయిత్వా మిత్రస్యేత్యజినం ప్రక్షిప్య
వాచయతి తతస్సముహూ_ర్తె గురురిమంకుమార ముపనే
ష్యఇతి సదస్యాననుజ్ఞాప్యోపనయేతి తైరుక్తో దేవస్యత్వేతి స్వ
దక్షిణేనాస్య దక్షిణం స్వవామేనవామం బాహుయుగపదాల
భ్యస్వదక్షిణస్థితంకుమారంస్యో_త్తరేప్రాఙ్ముఖమాసయిత్వా
ఽఽయుష్టఇతి దక్షిణంపాణింగృహీత్వా ఽగ్నిష్టఇత్యుక్త్వా
విసృజే దసావపోశానేత్యాదిభి రాచారంప్రశంస త్యశ్నామి
ఆదధామి కరోమి నస్వపామి చరామ్యా హరా మ్యధీష్యే
తథాకరోమ్య స్వయామి జుహే నియునజ్మి సగ్ంరభే తథా
కరోమి నియచ్ఛామ్యస్మి సమావిసృసామీతి క్రమేణప్రతి
వచనం వాచయే న్మమహృదయమితిహృదయమభిమృశే
ద్భూర్భువస్సువస్సుప్రజా ఇతిప్రశంస్య భూర్భృతుత్వేత్యాది
భి షడ్భిర్మన్త్రైరసావితి బ్రాహ్మణస్యనామశర్మా_న్తం వ
ర్మా_న్తంక్షత్రియస్య గుప్తా_న్తంవైశ్యస్య నిదిశేత్ దక్షి
ణేకర్ణేజపతి తతోదక్షిణేనాస్య దక్షిణపాణింగృహీత్వా ఽ

గ్నిరాయుషాంసీత్యాదిభిః పఞ్చభిః కనిష్ఠాదిక్రమేణ సర్వా ఙ్గులీర్విసృజ్య యదాఽఅగ్నఇతి దక్షిణేకర్ణే ప్రతిష్ఠావా యావితి వామకర్ణేజపిత్వా స్వస్తిదేవేత్యగ్నిం ప్రదక్షిణం కారయిత్వా కుమారమాత్రనో దక్షిణతోనివేశ్య రాష్ట్ర భృదితి కూర్చమూర్ధ్వాగ్రం కుమారాయదద్యాత్సోఽపి తస్మిన్నుదగగ్ర ఉపవిశతి శన్నోదేవీరితి ప్రోక్ష్య తతోమూల హోమాన్తే హుతశేషమాజ్యం కుమారస్య దక్షిణేహస్తేద త్వా ఽదితిస్తేకక్ష్యామితి ప్రాశయిత్వా యోగేయోగ ఇ త్యాచమనం కారయిత్వా శతమిన్నిత్యాదిత్యం నమస్కార యిత్వా ఽఽగన్త్రితి ప్రదక్షిణం కారయిత్వా దక్షిణతస్స్వా భిముఖ మాసీనస్య కుమారస్యోత్తమాఙ్గం శకాయత్వేత్యభి మృశ్యాధీహిభోఇతి ప్రార్థితోగురుర్దక్షిణే గణానామి తి గణపతిమావాహ్యాభ్యర్చ్య గణానామితి కుమారంవాచ యిత్వా సదస్యాననుజ్ఞాప్య పాదాదిషు వ్యాహృతీర్వదన్ప చ్ఛో ఽర్ధర్చశో విభక్తామవిభక్తాంచ సావిత్రీమధ్యా పయేత్తదధ్యయనాద్బ్రాహ్మణోభవతి॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే తృతీయప్రకరణమ్॥

—* సావిత్రవ్రతబన్ధః *—

అథ సావిత్రవ్రతబన్ధం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ధాతా

దీః సవితేతి కాణ్డర్షయే సదసస్పతి మాదేవోయాం త్వభీవృ
తం సఖానో విజనాం విసుపర్ణో భగన్ధియ మిత్యాజ్యేనహు
త్వా ఽగ్నేవ్రతపతఇత్యాదిభిః పఞ్చభి స్సమిద్భి శ్శిష్యేణ
హావయిత్వా స్వయమాజ్యేన వ్యాహృతీర్జుహుయా దగ్న
యెసమిధ మిత్యాదిభి స్సప్తపాలాశాఙ్కురా న్ప్రతిమన్త్రం
శిష్యంవాచయన్ హావయే త్తూస్సర్యఏషత ఇత్యాదిత్యంద
ర్శయే చ్ఛిష్యఃప్రతిస్సమిదాధానం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య
యథాహేతి దక్షిణాదిప్రదక్షిణం పరిమృజ్యా దితేఽన్వితిప
రిషిచ్య భూరిత్యాదిచతస్ర ఏషాతఇత్యాదిచతస్ర ఇత్యష్టౌస
మిధోహుత్వా ప్రసావీరిత్యన్తైః ప్రవాహణంకృత్వా భూ
తిస్మేతి భస్మగృహీత్వా ఽఽదిత్యస్యోవేానమఇతి పూర్వవ
దూర్ధ్వాగ్రమాలిప్య పూర్వవత్ప్రోక్ష్యాగ్నింప్రార్థయే
దాదిత్యంచోపతిష్ఠే దాసమావర్తనా త్స్వయంప్రాతరేవం
జుహుయా దగ్నిష్టఆయురితిదణ్డ మిన్ద్రోమరుద్భిరితిలోహాజం
దారవంమృణ్మయంవా భైక్షపాత్రందద్యా త్సోఽ[illegible]త్య
తిగృహ్య ప్రథమంమాతృసమీపంగత్వా బ్రాహ్మణశ్చేద్భ
వత్యాది క్షత్రియశ్చేద్భవతిమధ్యం వైశ్యశ్చేద్భవత్యన్తం
భిక్షాందేహీతిబ్రూయా న్మాన్త్రవతేన బ్రాహ్మణేభ్యోభైక్షం
తణ్డులానితరేభ్యోభిక్షిత్వా గురవేదద్యా ద్యస్యతఇతిగురు
భైక్షమాదాయ సుశ్రవఇతిప్రోక్ష్య తేనలాజాపూప మి
శ్రితేనహవిషా మిన్ద్రాహుతీర్హుత్వా న్తహో మోహూరాణ్యతే

మానవ్రతేనాన్వాయంతిష్ఠే త్తతఃప్రభృత్యుపనీత ధర్మాణ్యా చక్షీత్వో క్రాతిక్రమే నదణ్డేనహింసే ద్దుష్టవాక్యైర్నశపే దతి క్రమానురూప ప్రాయశ్చిత్త ముపదిశతి సర్వధాశిష్యంర క్షే ద్యస్మాచ్ఛిష్యకృతంపాపం గురుమభ్యేతి తస్మాదవశ్య మతిక్రమితంత్యజే దన్యథాత్యాగేపతతి తతో బ్రహ్మచారి ధర్మాణ్యనుతిష్ఠే త్త్యహమేతమగ్నింధారయన్తి క్షారల వణవర్జనంచ॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే చతుర్థప్రకరణమ్॥

—* పా రా య ణ వ్ర త ం *—

అథచతుర్థే శిష్యమాచాన్తం కృతపుణ్యాహం ప్రాఙ్ముఖం దక్షిణేనివేశ్య స్వోత్తరతోమాతా బ్రహ్మచారీవాస మాసీత సావిత్రవ్రతవిసర్జనం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ఘారా న్తేఽగ్నింపరిస్తీర్య పరిషిచ్య పూర్వవద్ధాతాది సావిత్రి సూక్తం సావిత్రవ్రతవిసర్గ ముచారిష మశక మరాధి వి సర్జయామీతి పఞ్చభిస్సమిద్భి రాజ్యేనవ్యాహృతీహుర్ఽత్వా పూర్వధృతదణ్డాజినోపవీతమేఖలోత్తరీయ వస్త్రాదీన్యప్సువి న్యస్య స్నాతాయత త్తస్మై న్త్రైర్నవానిధారయిత్వాఽద్భిర భ్యుక్ష్య ప్రాజాపత్యవ్రతబన్ధం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ధాతా

దీ ప్రజాపతయే కాణ్డర్షయే సదసస్పతిం ప్రజాపతే రయీ
ణాం ప్రజాపతే త్వం తవేమే ప్రజాపతిం యో రాయోఽగ్నే
వాయ విన్ద్రాదిత్య ప్రతాన్నామితి ప్రాజాపత్య వ్రతబన్ధం హు
త్వా వ్యాహృతీర్జుహోత్యేవం సౌమ్యవ్రతే సోమాయ
కాణ్డర్షయే సదసస్పతిగ్ం సోమో ధేను మషాఢం త్వగ్ం
సోమ యా తే ధామాని త్వమిమా యా తే ధామాని దివీతి సౌ
మ్యసూక్తం సౌమ్యవ్రతబన్ధం వ్యాహృతీ రాగ్నేయవ్రతే
ఽగ్నయే కాణ్డర్షయే సదసస్పతి మగ్నే నయ ప్రవశ్ఛకారి
యాచ్ఛాకిరోఽగ్నే త్వమస్మదగ్నే త్వం పారయా ప్రకారవ
ఇత్యాగ్నేయవ్రతబన్ధం వ్యాహృతీ ర్వైశ్వదేవవ్రతే విశ్వే
భ్యో దేవేభ్యః కాణ్డర్షిభ్య స్సదసస్పతి మానో విశ్వే శన్నో
దేవా యే సవితు రగ్నే యాహి ద్యౌః పిత ర్విశ్వే దేవాశ్శృ
ణుతేతి వైశ్వదేవవ్రతబన్ధం చ వ్యాహృతీ ర్బ్రాహ్మవ్ర
తే బ్రహ్మణే కాణ్డర్షయే సదసస్పతిం బ్రహ్మజజ్ఞానం పి
తా విరాజాం బ్రహ్మన్దేవా న్తరస్మిన్ బ్రహ్మన్దేవా
శ్శ్రుత ప్రసఆశా ఇతి బ్రాహ్మవ్రతబన్ధం వ్యాహృతీర్జుహో
త్యేవం సర్వేషు వ్రతేషు పూర్వవ్రతం విసృజ్యాన్యద్వ్రతం బ
ధ్నీయాత్ ప్రాజాపత్యే ప్రథమం పంచమం ద్వితీయం చ సౌ
మ్యే షష్ఠ మాగ్నేయే సప్తమం వైశ్వదేవే తృతీయం బ్రా
హ్మే చతుర్థ మేవం కాణ్డానధ్యాయీత ఋతం చ సత్యం
చ దేవకృతస్య యన్మే గర్భే తరత్సమందీతి ప్రాజాపత్యే

వసోః పవిత్రం పవస్వవిశ్వచర్షణ ఇతిసౌమ్యే జాతవేదస
ఇత్యాగ్నేయే విష్ణోర్నుకగ్ం సహస్రశీర్షాఽత్వమగ్నే రుద్రో
ఽఽత్వాహోఽక్షమితివైశ్వదేవ ఏకాక్షరమితి బ్రాహ్మేవ్ర
తేచ క్రమేణ బ్రహ్మయజ్ఞో భవతితతో బ్రాహ్మవ్రతం వి
సృజ్య ఉపవీతాదీనినవానిధారయిత్వా అగ్నేరుత్తరేభాగే
ప్రవర్గ్యదేవతాభ్యః కల్పయామిస్వాహేత్యాదీన్ దక్షి
ణేభాగే సూర్యాయ కల్పయామి స్వాహేత్యాదీ నుత్తరేహు
త్వా శుక్రియవ్రతం బన్ధయామీతి షాణ్మాసికం త్రైవార్షి
కంవా శుక్రియవ్రతంబధ్నీయా దితరేవార్షికా శ్చితస్థఇ
త్యాదినా ఽనువాకేనాహతేనవాససా శిరోవేష్టయే ద్యథై
నమహాకాదిత్యో నాభితపే త్త్రీశూద్రావనభిభాష్యశుక్రియే
బ్రాహ్మణ మరుణా ద్యారణ్యకాణ్డం చాధ్యాపయీత య
ది శుక్రియవ్రతబద్ధ సమావర్తనయో ర్వ్యవధానస్యాత్త
దా బ్రాహ్మవ్రతంబధ్వా తిష్ఠేదనన్తరం శుక్రియవ్రతం
షాణ్మాసికం త్రైమాసిక మేకమాసికంవా బధ్నీయాత్తా
తకదినే ప్రాగుదయాదుత్థాయ శుక్రియవ్రతం బన్ధయిత్వా
తథైవవిసృజే దిత్యేకే॥

—* ఉపాకర్మ *—

అథాషాఢే మాస్యాపూర్యమాణపక్షే పుణ్యేన
క్షత్రే రిక్తానధ్యయనాన్వాహోయ పూర్వాహ్ణ ఇమంశిష్య ము
పాకర్మణా సగ్గ్స్కరిష్య ఇతి సఙ్కల్ప్య ఘూరాన్తే అగ్నిం

పరిస్తీర్య శిష్యంవాపయిత్వా స్నాతమాచాన్తం పుణ్యా
హంవాచయిత్వా ప్రోక్షణైః ప్రోక్ష్యాగ్నిం ప్రదక్షిణంకార
యిత్వా పూర్వవత్కూర్చందదాతి స్వదక్షిణతఅక్షీనం శ
న్నోదేవీరితిప్రోక్ష్యా జ్యచరుభ్యా మక్షతధానాభ్యాంవా పృ
థివ్యై స్వాహేత్యాది పఞ్చాశదాహుతీర్హుత్వా ధాతా
దీన్ ప్రాజపత్యవ్రతసూక్తం తద్వ్రతబన్ధంచ జుహోతి ధా
తాదిపఞ్చవారుణం మూలహోమం స్విష్టాకారంచహుత్వా
హుతశేష మదితిస్తేకత్యామితి ప్రాశయిత్వా యోగేయో
గఇత్యాచమనందదాతి తతోముకుళితాఞ్జలిం ప్రాఙ్ముఖము
దఙ్ముఖంవా శిష్యంస్వసూత్రసహితం వేదమధ్యాపయీత ని
త్యంయథాశక్త్యధ్యయనంకుర్యా దథతిష్యేమాసె పఞ్చాశ

—*ఉత్సర్జనం శ్రావణహోమశ్చ*—

దాహుతీః ప్రాజాపత్య వ్రత విసర్గంచ హుత్వాఽధ్య
యనాన్విసృజే దథశ్రావణోపాకరోమ్యుచ్యతే శ్రావణ్యాం
పౌర్ణమాస్యాం శిష్యంవాపయిత్వా స్నాతంపుణ్యాహంవా
చయిత్వా నదీతీరంగత్వా పూర్వధృతోపవీతాదీన్విసృజ్యన
వానిధారయిత్వా సవితారంకాణ్డర్షిం ప్రజాపతిం సోమ
మగ్నిం విశ్వాన్దేవా న్బ్రహ్మాణం శుక్రియంకాణ్డర్షీన్ ఋ
గ్వేదం యజుర్వేదం సామవేద మథర్వవేదంసాగ్ంహితీ
ర్యాజ్ఞికీ వారుణీ దేవతా ఉపనిషదస్తర్పయామీతి త

ర్పయిత్వా ఽఽఘారాన్తే శ్రావణహోమం కరిష్య ఇతి స
ఙ్కల్ప్య పూర్వవత్తాత్కాలికవ్రతబన్ధం ధాతాదిపఞ్చవా
రుణం మూలహోమం స్విష్టాకారం చ హుత్వా ఽన్తహోమా
న్తే సావిత్ర్యా సహస్రసమిధో జుహుయాద్బహిః పరిహర
ణ భస్మలేప ప్రోక్షణోపస్థానాది కుర్యాన్మాసమాసే విసృ
జేద్యస్మాదనేన సర్వవ్రతానాం పూర్తిర్భవతి తస్మా
దవశ్యం కుర్యాత్ ॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహ విరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—* స మా వ ర్త న మ్ *—

వేదమధీత్య స్నాస్యన్నుదగయనే పూర్వపక్షే రిక్తా
నధ్యయనాన్విహాయ శుభే నక్షత్రే నదీతీరే గోష్ఠే వా ఽగ్నిం
ప్రతిష్ఠాప్య ధాతాదిపూర్వం శుక్రియవ్రత విసర్గం హుత్వా
వయస్సుపర్ణా ఇతి వస్త్రవేష్టనం పరిత్యజ్య శుక్రియవ్రతం వి
సృజేదిమగ్ంస్తోమమిత్యాయుషమితి ప్రధానం పఞ్చవారు
ణం మూలహోమం చ హుత్వో ద్వయం తమస ఉదుత్యమి
త్యాదిత్యముపస్థాయో దుత్తమమిత్యుత్తరీయ మథావయ
మితి యజ్ఞోపవీత మేఖలాజిన దణ్డానప్సు విసృజ్య క్షురమా
దాయ శివో నామాసీతి పాషాణేన కర్షయిత్వా సాక్షతో
దకై శ్శిరో జ్ఞాత్వా గోదానమిత్యాదిభిః క్రమేణ చతుర్దిశం

వప్త్రేణావపదితి శిఖాభ్రూవర్జం మానఖంవపతి దక్షిణతో
మాతేత్యాది సమాన మిదమహమి త్యుపగూహయే దన్నా
ద్యాయవ్యూహధ్వమి త్యౌదుమ్బరేణ కాష్ఠేన దతోర్ధావ
యే చ్ఛీతోష్ణాద్భి రాపోహిష్ఠేతి స్నాపయిత్వా ఽఽపో హి
రణ్య పవమానైః ప్రోక్ష్య దివిశ్రయస్వే త్యహతే వాససీ
గంధాఞ్జన కుణ్డల మణిహారాఙ్గుళీయక దర్పణ చ్ఛత్రోపాన
మేఖలో పవీతాజిన వాహన మధుపర్కాణి సమ్భృత్యప్రో
క్ష్య నమోగ్రహాయేతిగన్ధంగృహిత్వాప్రాచీనమఞ్జలింగృహీ
త్వాఽప్సరస్స్వితిగాత్రాణ్యనులిప్య తేజోవత్సవఇతివస్త్రం
పరిధాయసోమస్యేత్యుత్తరీయంగృహ్ణాతి * యందురుక్తాది
త్యాదిభి స్తత్తన్మన్త్రై ర్మేఖలాదీనిధారయిత్వా బాదరం
మణిం సౌవర్ణకుణ్డలేచ పర్ణేనవస్త్రేణ వాఽఽచ్ఛా
ద్య దర్భేణబద్ధ్వా వామేనాగ్నేరుపరిధారయ న్నాయుష్య
మిత్యాదిపఞ్చభి ర్మన్త్రైర్హుత్వా సమ్రాజమిత్యుదపా
త్రే త్రిఃప్రదక్షిణంప్రోక్ష్య తుర్భిస్స్వాత్త్వై రియమోష
ధీతి దక్షిణో త్తరకర్ణయోఃక్రమేణప్రవృత్తావాబధ్య శుభి
కఇతి కణ్ఠేమణింబద్ధ్వా దంబ్రహ్మపునీమహ ఇత్యూర్మికా
మఙ్గుళ్యామసజ త్యేవమేవబాదరంమణిం మన్త్రవర్జమి
త్యాప స్తమ్బః। యదాఞ్జనం యన్మేమన ఇత్యక్ష్ణోరఞ్జనేనా
ఞ్జ్య దక్షిణంపూర్వ మాఞ్జ్య ఇతివిజ్ఞాయతే। ఇమాన్సుమ

* ఆదిశబ్దేనఉపవీతాజినేచగృహ్యేతే ప్రవృత్తే=కుణ్డలె

నసఇతి శిరశికణ్ఠేవా స్రజమాదాయ దేవస్యత్వేత్యాదర్శం
గృహీత్వాఽవేక్ష్య వైణవంయష్టి మేతనైవమన్త్రేణ గృ
హీత్వేన్ద్రస్య వజ్రోసివేగవేజమితి త్రిరున్మృష్టే ఉపానహావి
త్యుపానహావారుహ్య ప్రజాపతేశ్శరణమితి ఛత్రమాదా
య భువఃపునాత్విత్యాత్మానమాచ్ఛాదయతి యోమేదణ్డ
ఇతి నష్టేదణ్డే పునర్గృహ్ణీయాద్రథో లబ్ధశ్చేత్ప్రతిష్ఠేస్థ ఇత్యభి
మృశ్యరథంతరమసీత్యారోహే దశ్వశ్చేదశ్వోసీతిగజమిన్ద్ర
స్యత్వావజ్రేణేత్యారుహ్యప్రాచీముదీచీంవా దిశంగత్వాఽవ

—* మధుపర్కప్రయోగః *—

తరే త్తతోఽభ్యాగతంవరం కన్యాప్రదస్స్రగ్స్రవన్తీవత్స్వవే
క్ష్యయశోసీతిగృహే విష్టరం కూర్చం పాద్యమర్ఘ్యమా
చమనం మధుపర్కం గాంతృణముష్టించసంభృత్యతత్రోప
వేశ్యేమం వరంమధుపర్కేణ పూజయిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య
ఇదమాసనమితి విష్టరందత్వా రాష్ట్రభృదితికూర్చందదాతి
యథాపురస్తాద్దాపఃపాద్యావితి పాదౌప్రక్షాళయేత్తోస్సపిద
క్షిణంపాదంపూర్వం బ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛేత్సవ్యగ్ం
శూద్రాయ ప్రక్షాళయితారం విరాజఇత్యభిమృశ్య తేనై
వాత్మానంప్రత్యభిమృశే దిదమర్ఘ్య మిదమాచమన మి
త్యుక్తేమయిదేజఇతి మన్త్రావృత్త్యాఽదదీత దధిమధుఘృ
తంక్షీరమితిసగ్ంసృజ్య కాగ్ంసేన మధుపర్కందద్యాద్దేవ

స్యత్వేతిప్రతిగృహ్యాయన్మధునఇత్యనామికామధ్యమాఙ్గుష్ఠై
స్త్రిఃప్రాశ్నీయాద్యోగేయోగఇత్యాచమ్య పునరాచమే ద
మృతాపిధానమసీతి గామాబధ్య గాందదామీతిసఙ్కల్ప్య
గాఽధేనురితితస్యై తృణముష్టింప్రదాయ తాంగౌరస్యపహ
తేతి స్పృశన్నస్మిన్మన్త్రేఽముష్యఇతిస్థానే స్వదాతృనామశ
ర్మాన్తం షష్ఠీవిభక్త్యానిర్దిశ్య తత్సుభూతమిత్యుత్సృజే దే
తదన్తోమధుపర్కః ఆచార్యాయర్త్విజే శ్వశురాయ రాజ్ఞే
సంవత్సరాదూర్ధ్వమేతత్కార్యం గాంవినే త్యథస్నాత
కవ్రతాఙ్గ బ్రాహ్మణాన్ ద్యౌస్త్వాదదాత్వితిభోజయిత్వా
ఇన్ద్రాగ్నీమేవచ ఇత్యేతాన్ప్రణమ్య పుణ్యాహంవాచయి
త్వా స్నాతకవ్రతాఙ్గ హోమంకరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య అగ్నిం
పరిషిచ్య ఆజ్యేనవ్యాహృతీర్హుత్వా పునఃపరిషిచ్యాగ్ని
మాదిత్యంచోపతిష్ఠేత నిత్యమాపాణిగ్రహణా దేవంకుర్యాత్

ప్రాణాగ్నిహోత్రవిధిః

దథప్రాణాగ్నిహోత్రం పరమాత్మా యజమానః శ్రద్ధాపత్నీ
హృదయమన్తర్వేది లోమానిబర్హీంషి ప్రాణాదయఃప
ఞ్చాగ్నయో జిహ్వాదీనిపాత్రాణి విషయాహవీంషి తద్దై
వమేకాధ్వర్యుః ప్రాణాగ్నిహోత్ర ఆత్మయజ్ఞోభవతి ప్రా
ణాగ్నిహోత్రంకరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య అమృతోపస్తరణమసీ
త్యన్నంప్రోక్ష్య మహస్మీత్యభిమృశ్య జనస్కరమిత్యపఃపీ

త్వా అంగుష్ఠమధ్యమానామికై రన్నంగృత్వా ప్రాణాయ స్వాహేత్యాదిభిః పంచాహుతీర్హుత్వా జతస్కారమిత్యపః పీత్వా శ్రియా దాచమ్యాపోగృహీత్వా ఉదిత్యాభిముఖః ఓంప్రాణానాప్యాయస్వేతి నాభిదేశమభిమృశ్య దక్షిణకరాఙ్గుష్ఠేన తత్పాదాఙ్గుష్ఠే అణోరణీయాన్నితి సంసిఞ్చేదేవం సాయంప్రాతగ్నికుర్యాద్యజ్ఞోభవతి తేనానృణోభవతి (శ్రు) జాయమానోవై బ్రాహ్మణ స్త్రిభిరృణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణర్షిభ్యో యజ్ఞేనదేవేభ్యః ప్రజయాపితృభ్య ఏష వాఅనృణో యఃపుత్రీయజ్వా బ్రహ్మచారివాసీతి,, విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రతర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణమ్॥

తృతీయప్రశ్నప్రారంభః

అష్టవిధవివాహాః

అథాతగ్నిపాణిగ్రహణ మష్టధావివాహాభవన్తి బ్రాహ్మోదైవగ్ప్రాజాపత్య ఆర్షఆసురో గాన్ధర్వో రాక్షసగ్పైశాచఇతి బన్ధుశీలలక్షణసంపన్నం వరమాహూయ యత్కన్యాంసదృశాందదాతి సబ్రాహ్మఇత్యుచ్యతే య

దాత్రీమయయజ్ఞస్య ఋత్విజేదక్షిణార్థం కన్యాందదాతి స దైవః ధర్మార్థకామేషు త్వయైషానాతిచరితవ్యేత్యుక్త్వా కన్యాందద్యాత్సప్రాజాపత్యో యదేకంగోమిథునం ద్వేవావరాదాదాయ కన్యాంప్రతిపాదయతి తమార్షంప్రతిచక్షతే యత్కన్యాయైభూషణం జ్ఞాతిభ్యశ్చధనందత్వా కన్యాంప్రతిగృహ్ణాతి తమాసురమామనన్తి యదన్యోఽన్యంకామేనోపయచ్ఛతి సగాన్ధర్వోభవతి యద్బన్ధూన్జిత్వా ప్రసహ్యకన్యాంహరతె సరాక్షసః సుప్తాంప్రమత్తాంవా రహసియదుపగచ్ఛతి సపైశాచోభవతీ త్యేతేషామాద్యాశ్చత్వారో బ్రాహ్మణస్య తోయపూర్వకాఃప్రదిష్టా ఆసురగాన్ధర్వావపీత్యేకే క్షత్రియస్యరాక్షసమపి యస్మాత్త్రింశ్త్పూర్వాపరానార్షజ షట్ప్రాజాపత్యాజాత స్సప్తస ప్తదైవీపుత్రో దశదశబ్రాహ్మీసుతగ్గ్ పావయేదితివిజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* వివాహ్యకన్యానిర్ణయః *—

బ్రాహ్మాదివివాహేషు కూటస్థమారభ్య పితృతస్సప్తపురుషాతికాంతాం మాతృతశ్చపఞ్చపురుషాతికాన్తాం పఞ్చపితృత స్త్రీన్మాతృతోవా ఽతీతాంవరయే దాఙ్గీరసభృగువజ్ఞ మసమానర్షిగోత్రజాంచయవీయసీంవరయేత్।

—* కన్యాదోషాః *—

పిఙ్గళాక్షీం హీనగాత్రలోమ్నీం కుబ్జాంభీషణాం సఙ్గతభ్రువం రక్తకేశాం కర్కశాం ముణ్డాం శోకస్వరాం అన్యదత్తాం వర్షాధికాం నక్షత్రనామ్నీం నదీనామ్నీం వృక్షనామ్నీంచ వర్జయేత్॥

—* కన్యాపరీక్షా *—

యద్యస్యాస్సమృద్ధిపరీక్షా క్రియేత పఞ్చమృత్పిణ్డాన్కృత్వా తేషు నానాబీజానిసంసృష్టాని సామికాదివేద్యాఃపాంసూంస్త్వస్యాదిక్షేత్రాదాహృతలోష్టం శకృచ్ఛ్మశాన లోష్టాంచనిక్షిపతి(శ్రు) ఛన్నానిరుతమగ్రే ప్రథమం ఋతేసర్వం ప్రతిష్ఠితం యదియంకుమార్యభిజాతా తదియమిహ ప్రతిపద్యతాం యత్సత్యంతద్దృశ్యతాం" ఇత్యభిమన్త్ర్య కాంస్యపాత్రేనిధాయ కన్యాసమీపేనిక్షిప్య బ్రూయాద్దేవతేషామేకముపస్పృశేతి పూర్వేషాముపస్పర్శనేక్రమాత్ప్రజా యజ్ఞసస్య పశుసమృద్ధిరుక్తాఽన్యత్రమృతింవిద్యాదేవంపరీక్ష్యోపయచ్ఛేత యస్యాంమనశ్చక్షుషోర్నిబన్ధస్తస్యామృద్ధిర్నేతరదాద్రియేతేత్యేకే పితాహ్యేవంవదంపరీక్ష్యోన్మత్తపతిత షణ్ఢ స్వగోత్రజ చక్షుశ్శ్రోత్రవిహీనాన్వర్జయిత్వా బన్ధుశీలలక్షణసమ్పన్నాయ శ్రుతవృత్తవతే క.

న్యాం దద్యా త్తతశ్శుభేముహూ ర్తే యుగ్మాంత్సమవేతా స్త్రియ స్త్రియస్తతో వరాన్ వరప్రహిణుయా త్తేకన్యాదాతారం గత్వాగోత్రమీం సుకిశ్రణీం కన్యాం కాశ్యపాయ యజ్ఞదత్తశ ర్మణే ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం వృణీమహే ఇతిబ్రూయు స్తోఽప్యేవం దాస్యామీతివదే త్కృతార్థావయమితి వర మానేదుయేయు ర్యదికన్యాం వరయిత్వా వరో దేశాన్తరంగ చ్ఛే న్మ్రియేతవా ఽన్యస్మైదద్యా ద్యదిదత్తశుల్కో గచ్ఛే ద్దేవరాయదద్యా త్యన్యస్మైదదాతీత్యేకె తతో మాఘఫా ల్గున వైశాఖజ్యేష్ఠేషు వివాహంనిశ్చిత్య తస్మిన్దినే కన్యా గృహే కులస్యశుద్ధ్యర్థం బన్ధుభిస్సహభుఞ్జీత యదికన్యాస్వ యంవా జ్యేష్ఠస్యజ్యేష్ఠేమాసి వర్జయేత్ ॥

—* వి వా హ క్ర మః *—

తతోవరః స్వవర్ణైర్వా స్త్రీభిరుపదిష్టై ర్మఙ్గళైః పిత్రాదిభిశ్చయుక్తో హస్త్యాదికంపూర్వవదారుహ్య స్వస్తి సూక్తంశకునసూక్తంచజపన్ కన్యాగృహంయాయా దభ్యా గతంవరం కన్యాపిత ఇత్యాది గోవిసర్జనా న్తం సమావర్త నోక్తవత్సమానం తతఃప్రాఙ్ముఖో వరోగార్హస్థ్యధర్మా ధికారసిద్ధ్యర్థం పాణిగ్రహణంకరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య సుము హూర్తే ప్రసుగ్మన్తేతి ప్రత్యఙ్ముఖీం సాలఙ్కృతాంకన్యా మీక్షయే దభ్రాతృఘ్నీమితి సాతమీక్షేత తతోఽగ్నిముఖా

ర్థం గురుంప్రార్థయే దాఘారాన్తమగ్నిముఖం పాత్ర
సాదనకాలె కూర్చాశ్మలాజ స్తోమాక్షతాన్యపి సాదయే
త్తతోఽగ్నేరుత్తరాపరే కన్యాప్రద శ్చాలిధాన్యోపరిస్థితాం
కన్యాముభయగోత్రనామోచ్చారణపూర్వకం స్వదక్షిణేన
హస్తేన తుభ్యం ప్రజాసహత్వకర్మభ్యః ప్రతిపాదయామీ
తి ప్రాజాపత్యే బ్రాహ్మవివాహేబ్రహ్మత్వప్యర్థం దై
వాదిషుయథాలిఙ్గం త్వప్త్యేదదామీతిదద్యా ద్వరః ప్రజాప
తిస్త్రియామితిప్రతిగృహ్య స్వదక్షిణేనివేశ్య పూర్వధృతమే
ఖలాదీనివిసృజ్య తయాసహాస్నానంకుర్యా ద్వస్త్రగన్ధాభర
ణాదికం గృహీత్వాబన్ధుభిస్సహకన్యాగృహంగత్వా తేజ
ఆయురితి వస్త్రగన్ధదామాదినా కన్యామలంకృత్య ప్రజాపతి
స్స్రమమితిమంగళసూత్రం ద్యాభరణానిదత్వా ప్రతిగృహ్ణీ
యాదిత్యేకేవదంతి తతఙ్గృహ్యాహంవాచయిత్వా సుమఙ్గలీ
రియమితి పాణింగృహీత్వా ఽగ్నిశాలామభ్యాసీయా గ్నేః
పశ్చిమేకటమాస్తీర్య దక్షిణేవధూ ముత్తరేవరశ్చోపవిశతః
తతోరాష్ట్రభృదితి తస్యైకూర్చందద్యా త్ప్రాపితస్మిన్నుదగ
గ్రఉపవిశ త్యగ్నింపరిషిచ్యా న్వారబ్ధపత్న్యా ఽగ్నిరైతు
మామగ్ని మాతెగృహే ద్యౌస్తేపృష్ఠ మప్రజస్తాం దేవ
కృతమితి షడ్భిః పఞ్చవారుణైశ్చ జుహుయా దపరేణాగ్నిం
దర్భేష్వాసాదితమశ్మానం వధ్వాదక్షిణ పాదాఙ్గుష్ఠే నా
తిష్ఠేమమితిస్పర్శయిత్వా ప్రత్యఙ్ముఖఇత్యస్యా దక్షిణము

త్తానంపాణిం దక్షిణేనాఙ్గుష్ఠే నగృహ్ణీయా ద్యదికామ
యేత స్త్రీరేవజనయేయ మిత్యఙ్గుళీరేవ యదిపుగ్ంసోఽఙ్గు
ష్ఠం యద్యుభయముభయం గృహీయాత్సరస్వతీతివిసృజే ద
ఘోరచక్షురిత్యాసీతా స్యాఞ్జలావుప స్తీర్య ద్విర్లాజా నభి
ఘారయే దభిపూరణగ్ంసోదర్య మిమాంలాజానితి వరోఽ
భిఘార్యే యంనారీత్యవిచ్ఛిన్నేన వధ్వఞ్జలినా పురోడాశవ
జ్జుహో త్యగ్నేరిత్యేకే ఉదాయుషేత్యుత్థితి ప్రత్యఙ్ముఖి
ఇతివధూముఖంసమీక్ష్య సరస్వతీతిపూర్వవత్పాణిం గృహీ
త్వా ఽఘోరచక్షురితివిసృజ్య మాగ్ంలాజానితిలాజానా
పూర్ణే యంనారీతిహుత్వో దాయుషేత్యగ్నిం ప్రదక్షిణం
కుర్యాదిత్యేకే విశ్వాఉతత్వయేతి ప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వా
ఽతిగాహేమహీత్యాసీత ఏవముప స్తరణాద్యేతద న్తంత్రి స్త
తోమూలహోమంహుత్వా ఽగ్నే ప్రాయశ్చిత్త ఇత్యాదిభిర్
పఞ్చభి ర్వ్యాహృతీభిశ్చ ప్రాసావీరత్యన్వపరిషిచ్య ప్రవే
శ హోమార్థంసఙ్కల్ప్య పునఃపరిషిచ్య స్విష్టకృ న్మిన్ద్రా
హుతి విచ్ఛిన్నద్ధిః సప్తసమి ద్వ్యాహృతీర్జుహో త్యుపరే
ణాగ్ని ముదగగ్రాంత్సప్తదర్భా నాస్తీర్త్వైకమిష ఇత్యాదిభి
స్సప్తపదాని ప్రాగన్తం దక్షిణేనపదావధ్వాసహేతికర్మ్య
సఖా ఇతిప్రాగాదినివృత్త్య మమహృదయమితి వధ్వాహృద
యమభిమృశ త్యథాధ్వర్యు రాపోహిరణ్యపవమానైః ప్రో
క్ష్య పుణ్యాహంవాచయ త్యరున్ధతీత్యాదిభిర్వధ్వా మన్వాది

భిర్వైరస్యా శిరస్యక్షతారోపణం కుర్యా దేతదన్తం పాణిగ్రహణం ధ్రువదర్శనాన్తమిత్యేకే తతఃప్రభృతి గార్హస్థ్యానుష్ఠానం కుర్యాత్ ॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణం॥

వధూగృహాత్స్వగృహాగమనం

అథవరో వధూమగ్నింసమాదాయ గృహంప్రవిశే ద్దూరస్థశ్చే చ్ఛతస్రోరాత్రీస్తిష్ఠే దనన్తరం సంప్రవాహారయన్తీతి వధూంయానమారోప్య సమంవధ్వేత్యగ్నిముద్ధృత్య గృహంగచ్ఛే ద్యదిమాంగేనదీంవ్యతిక్రమేత్ అయం నోమహాఃపారగ్గ్ం స్వస్తి నేషద్వనస్పతిః సీరానస్సుతరాభవ దీర్ఘాయుత్వాయవర్చసే" ఇతినావమభిమన్త్ర్యయే న్నచతరన్తీనావికా న్వధూగపశ్యేత్ " యాఓషధయో యానద్యో యాని ధన్వాని యేవనాతే త్వావధూప్రజావతీం ప్రత్వే ముఞ్చన్త్వంహసః" ఇతితీర్త్వాజపే చ్చైత్యవృక్షాణాం వ్యతిక్రమే " యేగన్ధర్వా అప్సరసశ్చ దేవీరేషువృక్షేషు వా

నస్పత్యేష్వాసతే శివా స్తెఅస్యైవధ్వాభవ స్తుమాహిగ్ంసిషు ర్వ్యహాతుమూహ్యామానా,, మితిజపతి " జీవాగ్ంరుద స్తి వి మయ న్తె అధ్వరె దీఘూ౽మనుప్రసితిం దీధియుర్న రః। వా మంపితృభ్యో యఇదగ్ంస మేరిరే మయ్యఃపతిభ్యో జనయద్గ పరిష్వజే ,, ఇతివధూరోదనేజపతి గృహాసమీపంగత్వా వ ధూంసంపే్రష్యతి " దక్షిణంపాదమగ్రే హరదేహళీం మా ధిష్ఠా" ఇత్యుత్తరపూర్వదేశే ౽ంగారస్యోల్లేఖనాది కృత్వా ౽గ్నింప్రతిష్ఠాపయ త్యగ్నేరపరస్యాం లోహితం చర్మాన డుహం కృష్ణాజినంవా ప్రాగ్గ్రీవ ముపరిలోమా స్తీర్య తత్ర ప్రాఙ్ముఖీంవధూముపవేశ్యా న్తరమిహగావఃప్రజాయ ధ్వమితి స్వయంనిషీదే దుత్తరతోవాచంయచ్ఛ త్యానక్ష త్రోదయా దుదితేషునక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీంవా దిశము పనిష్క్రమ్య దేవీష్షడుర్వీరిత్యుపసాయ మాహాస్మహీంతిచ న్ద్రిం సప్తఋషయఇతిసప్తర్షీ౽ కృత్తికామరున్ధతీంచ ధృవ క్షితిరితిధ్రువం చోపస్థాయా న్యోన్యంసంభాష్య వాచంవి సృజ్య త్రిరాత్రమధశ్శయ్యాం బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణ వ ర్జనంచకురుతామ్॥

—* ఆగ్నేయస్థాలీపాకః *—

అథాగ్నేయస్థాలీపాక స్సఙ్కల్పం

కృత్వా ప్రజాస్థాలీమితిచరుస్థాలీమభిమన్త్ర్యా గ్నయేజు
ష్టంనిర్వపామీతి తస్యాంతణ్డులాన్నిర్వాప్య ప్రక్షాళ్య వాచ
స్పతయఇతి వధ్వాచరుగ్గ్రశపయిత్వా ఽభిఘార్యోత్తరత ఉ
ద్వాస్య పరిస్తీర్యపరిషిచ్యాగ్నిముపసమాదా యాంజ్యేనజు
హూముపస్తీర్య చరుంద్విరవదాయా భిఘార్య హవ్యవా
హమితిహుత్వా పునరుపరిస్తీర్య ద్విరవదాయాభిఘార్య స్వి
ష్టమగ్నఇతిహుత్వా చరుశేషేణబ్రాహ్మణంభోజయతి త
స్మాఋషభందదాతిఏవమత ఊర్ధ్వందక్షిణావర్జం పర్వణిప
ర్వణిస్థాలీపాకేనయజేత సోఽప్యాగ్నేయస్థాలీపాక ఇతివ్యాఖ్యా
తః*పూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణేత్యేకే ప్రత్యహం సాయంప్రా
తర్యవైర్వ్రీహిభిర్వా ఽగ్నయే స్వాహా ప్రజాపతయే
స్వాహేతి సూర్యాయస్వాహాప్రజాపతయే స్వాహేతి
హస్తేనజుహుయా "దగ్నయేచప్రజాపతయేచ సా
యంజుహోతి యత్సూర్యాయప్రజాపతయేచ ప్రాతర్జు
హోతీతి విజ్ఞాయతే" తూష్ణీముత్తరాం జుహోతీత్యేకేత
మేవానువదన్తి యత్తూష్ణీంతత్ప్రాజాపత్యమి త్యాజ్యేనజు
హుయాత్తేజస్కామస్య పయసాపశుకామస్య దధ్నేన్ద్రి
యకామస్య యవాగ్వాగ్రామకామస్యేతిచవిజ్ఞాయతే"లౌ
కికాగ్నిసంసర్గేనుగతే శునకశూద్రరజస్వలాసంసర్గేచ

---

*అష్టముష్టిభవేత్కించిత్కించిచ్చత్వారిపుష్కలం
పుష్కలానిచచత్వారి పూర్ణపాత్రఇహోచ్యతే॥*

పునరాదధీత పత్నీకృచ్ఛ్రంచరతి యదిస్థాలీపాకాత్ప్రాగను గచ్ఛే త్తదాపునర్వివాహంకుర్యాద్యది ప్రాతర్నజుహుయా త్తదాసాయంకాలే ఉగ్నయేస్వాహా పథికృతయేస్వాహే తిహుత్వా ప్రాతర్హోమంకృత్వా సాయంహోమం కు ర్యా ద్యదిసాయంనజుహుయా త్ప్రాతగ్నికాలే ఉగ్నయే స్వాహా వైశ్వానరాయస్వాహేతిహుత్వా సర్వంపూర్వవ త్కుర్యాత్॥

—* వైశ్వదేవక్రమః *—

అథ వైశ్వదేవ ప్రాసనేపచనేవా చరుంశ్రపయిత్వా ఉభిఘార్య యథాహోత్యగ్నిం ప్రదక్షిణంపరిమృజ్య పరిషి చ్య అగ్నయెస్వాహా సోమాయస్వాహే త్యగ్నేరుత్తరద క్షిణభాగయోర్హుత్వా మధ్యేవ్యాహృతీ ర్విశ్వేభ్యోదేవే భ్యో ధన్వన్తరయె కుహ్వై అనుమత్యై ప్రజాపతయె ద్యా వాపృథివీభ్యాంచ స్వాహాంతైర్హుత్వా వ్యాహృతీర్జు హుయాం దిమామెఅగ్నఇతి చరుగ్ంసేధ్మంజుహుయా దేత మేవదేవయజ్ఞమితివద న్తి" యదగ్నౌజుహోత్యపి సమిధం త ద్దేవయజ్ఞ స్సన్తిష్ఠ తె,,త్యుక్తం అగ్నిహోత్రాయవైశ్వదేవ యజ్ఞాయ బ్రహ్మయజ్ఞాయ దేవయజ్ఞాయ భూతయజ్ఞాయ మనుష్యయజ్ఞాయ స్వాహేతిహుత్వా పితృయజ్ఞాయ స్వ ధానమః పఞ్చమహాయజ్ఞాయ స్వాహేతిచహుత్వావ్యా హృతీస్స్విష్టకృతం వ్యాహృతీశ్చ హుత్వా తతోయథాదిశం

గృహేబలింహరే ద్బ్రహ్మణేనమ ఇతిమధ్యేనిక్షిప్య బ్రహ్మ
పురుషాదీన్ద్విపురుషాన్తం ప్రాగన్తం దక్షిణే యమయమ
పురుషయో రుదగన్తం పశ్చిమే వరుణ వరుణపురుషయోర్గ్ర
ప్రాగన్త ముత్తరే సోమ సోమపురుషయో రుదగన్తం బ
లింక్షిప్త్వా ఽగ్న్యాదిషు తత్తన్నామ్నా చతురోబలీన్
దత్వా దక్షిణేపిత్రాదిభ్య శ్చతుర్భ్యో దక్షిణాన్తంబలిం
దద్యా త్తత్పశ్చిమే పితృపత్న్యాదిభ్య స్తథైవనిక్షిప్యాకా
శే యావన్తోన్నార్థినఇతి విశ్వేభ్యోదేవేభ్యో దివాచరేభ్య
ఇతిదివారాత్రౌనక్తంచరేభ్యఇతిశయ్యాశిరస్థానే శ్రియాఇతి
పాదప్రదేశే భద్రకాళ్యాఇతి మరుద్భ్యోనమఇతి ద్వారపట్టి
కయో ర్యదిప్రత్యఙ్ముఖ్వార్వాస్యాత్తాముత్తరాన్తం యదిదక్షి
ణోత్తరా ప్రాగన్త మగ్నయేనమఇ త్యశ్మన్తః పార్శ్వ
యో రద్భ్యఇత్యుదధాన్యాం దృషదేనమఇతి దృషదృష
త్పుత్రయో ర్వనస్పతిభ్యో నమ ఇత్యులూఖలముసలయో
రోషధీభ్యఇతి శూర్పే బలిందత్వా శునాంచేతి గృహాపృ
ష్ఠభాగే బలిశేషంనిరూప్యాచమ్య తతోఽన్వగ్నిపరిషేకం
కృత్వా భస్మలేపన ప్రోక్షణా గ్న్యాదిత్యోపస్థానంకుర్యా
న్నిత్యంసాయంప్రాత రేవంబలింహరే త్తత్కాలప్రా
ప్త మతిథింతర్పయే దేషఏవమనుష్యయజ్ఞో యన్మనుష్యే
భ్యోఽన్నందదాతితన్మనుష్యయజ్ఞస్సన్తిష్ఠతఇతి విజ్ఞాయతే
ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే తృతీయప్రకరణమ్॥

ఏవంత్రిరాత్ర మౌపాసనవైశ్వదేవౌకృత్వా బన్ధుభిః
స్సహభుక్త్వాఽపూర్వాస్తృతేచర్మణిరాత్రౌవృభౌశయాతాం
తయోర్మధ్యే ఔదుమ్బర ఆశ్వత్థః ప్లాక్షో వా దణ్డో వాస
సాసూత్రేణవా వేష్టిత స్తిష్ఠతి సఉభయోః క్రీడావారణో
భవతి॥ —* నిషేకః *—

అథ చతుర్థ్యామపరరాత్రౌ ఉత్థాయ పత్నీమలం
కృత్వాఽఘారాన్తే ఽగ్నేప్రాయశ్చిత్తఇత్యాద్యాదిత్యాన్త
మగ్న్యన్త మాదిత్యాన్తం వ్యాహృతీశ్చ హుత్వా భూర్భువ
గమితి చతుర్భి ర్వధూశిర స్యాజ్యమానీయా స్తహోమం
హుత్వాఽగ్నింప్రదక్షిణంకృత్వా ప్రణమ్య ప్రాచ్యాముదీ
చ్యాంవా వధూముపవేశ్యా భిష్ణ్వేతియోనిమభిమృశ్య స
న్నౌమ్నఇతి సమీపంగత్వా మామనువ్రతేత్యాలిఙ్గ్య మధు
హేమ్నదివ్యధమితిమైథునంకుర్వీత సుప్రజాస్త్వాయేత్యుపగమ
నం సన్నౌమ్నఇత్యాలింగనమిమామనువ్రతేతి వధూముఖే
క్షణమిత్యేకే॥ —* ఋతుసఙ్గమనమ్ *—

అథ యదారజఃపశ్యతి తదాత్రిరాత్రం నైతాము
పగచ్ఛేన్నైన తయాసహాసీత నశయీత త్రిరాత్రం స్నానా
భ్యఞ్జన శిరఃకణ్డూయ నాఞ్జన దన్తధావన నఖనికృన్తన త
న్తుకరణ రజ్జుక్రియాదీని వర్జయేత్పర్ణేన ఖర్వేణవా నా
న్నమద్యాద్ధఖర్వేణాన్న మఞ్జలినావా ఽద్యాద్యాం మలవ
ద్వాససమితి బ్రాహ్మణం చతుర్థేఽహని దన్తధావ

సంకృత్వా స్నాత్వా శుద్ధస్రగన్ధానామ్బరానులేపనా నాన్యంపురుషంపశ్యే ద్యస్మాద్రృతుస్నాతా యాదృశంపురుషంపశ్యతి తాదృశంపుత్రంలభతే పతిశ్చతుర్థీ ప్రభృత్యా షోడశీషుతిథిషు సమాసుపుత్రకామో విషమాసుస్త్రీకామ ఉపగచ్ఛే దుత్తరాముత్తరా ముత్కృష్టాముపదిశ న్తి న్యగ్రోధశృఙ్గమాదాయా భిషూయతద్రసంపుత్రకామాయా దక్షిణనాసికాఛిద్రే ఉపనయే ద్వామేస్త్రీకామా యాయ న్మేగర్భ ఇత్యేనాంప్రోక్ష్య విష్ణుర్యోనిమితితా ముపగచ్ఛే దాఘారాన్తే వైశ్వదేవం వైష్ణవం మూలహోమ మఙ్గహోమంహుత్వా పూర్వవదుపగచ్ఛే దితి కేచిద్వద న్తి॥

—* గర్భాధానమ్ *—

శరీరగౌరవ భక్తద్వేషా రుచ్యాదిభి గృహీతగర్భాంజ్ఞాత్వా పూర్వస్మిన్పక్షే పుణ్యేపుంస్యాప్మిన్నక్షత్రే వధూందక్షిణతఉపవేశ్యా జ్యేనాఘారాన్తేపరిషిచ్య ధాతాదీన్ పఞ్చవారుణం మూలహోమం స్విష్టాకారంచహుత్వా వృషోసీతి తస్యాహస్తేయవాన్దదాతి సూత్రేణబధ్నాతీత్యేకే దధిక్షీరంఘృతం సమమాదాయ భూస్త్వయీత్యాదిభి స్త్రీన్పాశయిత్వా ఉచమనంకారయిత్వాదర్భేణాభిష్టావహమితి నాభేరూర్ధ్వంత్రిరున్మృజ్య పుణ్యాహంబ్రాహ్మణభోజనంకుర్యాత్॥ —* పుంసవనమ్ *—

అథ చతుర్థేమాసి పూర్వస్మిన్పక్షే పుణ్యేనక్షత్రే

పూర్వవద్వధూముపవేశ్యాగ్నిముపసమాధాయాఘారా న్తే ధాతాదీన్ పఞ్చవారుణం మూలహోమం స్విష్టకా రం హుత్వాఽగ్నేరపరస్యాం ప్రాఙ్ముఖీం వధూముపవేశ్య వృషోఽసి త్ర్యాణ్డోఽస ఇతి సిద్ధార్థమిశ్రితాన్యవాన్ దత్త్వా రా కామహమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిర్వధూదరమభిమృశతి తృతీ యేసంబుద్ధ్యా సన్నిహితనదీనామనిర్దిశతి త్రివృత్ప్రాశన మున్మార్జనం పుణ్యాహం బ్రాహ్మణతర్పణం పూర్వవ త్కృత్వాఽథాన్తర్గపరీషేకం కుర్యాత్ ॥

—*సీమన్తోన్నయనమ్*—

అథాష్టమేమాసి సీమన్తోన్నయనం కుర్యాత్పూర్వవ త్తాముపవేశ్య ధాతాదిస్విష్టకారాన్తం హుత్వా త్రైణ్యా శలలీలోమ్నా పిశాచోదుమ్బరస్తబకం సదర్భాఙ్కురం దర్భేణసహబద్ధ్వా ఓం భూర్భువస్సువరితి గృహీత్వా సుగం ధపుష్పమాలాదిభిరలంకృతాయా వధ్వా రాకామహం యా స్తే రాక ఇతి ఊర్ధ్వగ్ంసీమన్తముమూహతి సోమపవే త్యుద రోపస్పర్శనం త్రివృత్ప్రాశనమున్మార్జనం పుణ్యాహం బ్రాహ్మణతర్పణంచ పూర్వవత్ ॥ —*విష్ణుబలిః*—

అథాష్టమఏవమాసి విష్ణుబలిః పూర్వవద్వధూము పవేశ్యాగ్నిముపసమాధాయ సర్వదేవావాహనాన్తే ఓం భూః పురుషాదీనావాహ్య జుష్టాకార స్వాహాకారాన్కృ త్వాఽఽజ్యభాగాన్తేఽగ్నేః పురతః స్థణ్డిలం కల్పయిత్వా

ఉత్తరాంతం ప్రాగగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తేషు కేశవాదిదా మోదరాన్తా నుదగన్తమావాహ్య పోహిరణ్యపవమానై స్స్నాపయిత్వా। ప్రణవాదిభిర్నామాన్తై స్తత్తన్నామభిరభ్యర్చ్య తో దేవా ఇదంవిష్ణు స్త్రీణిపదా విష్ణోః కర్మాణి తద్విష్ణోః పరమం తద్విప్రాసో విష్ణోర్నుకం తదస్యప్రియం ప్రతద్విష్ణుః పరోమాత్రయా విచక్రమె త్రిర్దేవః పృథివీమితి ద్వాదశాజ్యాహుతీర్హుత్వా ఘృతమిశ్రితంపాయసం కేశవాదిభ్యోనివేద్య ద్వాదశనామభి రతో దేవాద్యైశ్చ పాయసంహుత్వా ఋగ్యజుస్సామాథర్వభిర్మంత్రైర్వైష్ణవైర్విష్ణు సూక్తేన సంప్రార్థ్య నమోన్తై ర్నామభిః ప్రణమ్య పుణ్యాహం మన్త్రహోమంహుత్వా శేషంపాయసం పత్నీం ప్రాశయే ద్గర్భాధానాది విష్ణుబల్యన్త మౌపాసనాగ్నౌ కర్తవ్యం లౌకికాగ్నావిత్యేకే॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే చతుర్థప్రకరణమ్॥

—* జాతకర్మ *—

అథ జాతకర్మవ్యాఖ్యాస్యామః సూతికాగృహం యథాశాస్త్రంకృత్వా గోవాసితం తిలసిద్ధార్థైర్ధూపయిత్వా ప్రసవకాలే గర్భిణీంప్రవేశయే చ్చతస్రస్తిస్రో వాస్త్రియస్తత్రస్థిత్వా హృదయేశ్లథే కఞ్చుకంముక్త్వా సశూలేనాభ్యర్థప్రదేశే ప్రసూయత ఇతివిద్యాద్వ్యధి నిరుద్ధగ

ర్భాస్యాత్సువర్చలాం యోనౌ నిష్పీడ్య తత్రైవ నిదధ్యా
త్సర్షపకఞ్చుకేన వా ధూపయేత్సుఖసూతిం లభతే గుఞ్జామూ
లమాహృత్య రక్షణార్థం హస్తపాదయోర్బధ్నీయాద్య
దా జాయమానస్య శిశోర్నాసాగ్రం దృశ్యతే తదాశుభాశు
భం సమీక్షేన్మాతుశ్శిరోదేశే దక్షిణత ఉదకుమ్భం నిక్షిపేత్పా
దయోర్వాద్యవిశేష మవాక్పుష్పీమోషధీమిత్యేకే యద్యైవ
సోమగ్నిపవత ఇత్యాదరమభిమృశేజ్జపేదిత్యేకే జాతేకుమా
రే అశ్మ పరశు హిరణ్య తిలాక్షత ఫలీకరణ సిద్ధార్థ మ
ధ్వాజ్య పయాంసి సమ్భృత్య ద్వారస్య వామభాగ ఽశ్మా
నం ప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ పరశుం తస్మిన్ హిరణ్యం నిక్షిప్యా
శ్మాభవేతి హిరణ్యమధర మశ్మానమూర్ధ్వం చ కరోతి త
స్మిన్ అంగాదంగాదితి యయాకయావా స్త్రియా కుమారం
ధారయేన్మాతా వాఽథైన మద్భిరభ్యుక్ష్య తిలదేవపద్య
స్వేతి సాక్షతాంస్తిలాఞ్ఛిరసి నిక్షిప్య నిత్యమన్యే నోపా
సనం కారయే దరణ్యాం వాఽఽరోపయే దథాన్యారణిమా
దాయ మథిత్వా ద్వారస్యదక్షిణతః ప్రోక్షణోల్లేఖనాన్తే
ఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య దర్భైః పరిస్తీర్య పరిషిచ్య శణ్డరథో య
శ్శణ్డ ఆలిఖన్నర్యమ్ణ ఆన్ధ్రీముఖగ్గ కేశినీ రేతాన్ ఘనత
పూర్వపేషాం మిశ్రవాససో నక్తంచారిణో నిశీథచారిణీ తా
సాంత్వ మయం తేయోని ర్మమనా మేతి వ్యాహృత్యాన్తం
జుహుయా దపివా ఽశ్మాంతకే కపాలం నిక్షిప్యైతస్మిన్నప్సు

షభశకృత్పిణ్డంనిధాయో త్తప్తమాహృత్య ధూపందత్త్వా పూర్వవత్ప్రతిష్ఠాప్య జుహుయా చ్ఛ్రోత్రియాగారాద్వా ఽఽహరే ద్యేనాగ్నినాజాతకర్మభవతి తేనాస్యసర్వసం స్కారాభవన్తి హస్తంప్రక్షాళ్యభూమింస్పృష్ట్వా యత్తేసు శీమఇతి వచా పథ్యా హిరణ్యా న్యశ్మనినిధాయ మధుస ర్పిభ్యాంఘృతంకరోతి తన్మేధాఘృతమితివదన్తి పయ స్సహితమేతదేవబ్రాహ్మఘృతమిత్యా మనన్తిదర్భేణ హిరణ్యంబద్ధ్వా కుమారస్యవక్త్రమన్తర్ధాయ భూర్బు చఇతి ఘృతద్వయం సకృత్ప్రాశయతి ప్రతిమన్త్రమిత్యేకే ఏవమహరహస్సాయంప్రాతర్హుత్వా ఘృతంప్రాశ యిత్వా మిశ్రితాభిశ్శీతోష్ణాభిరద్భిస్స్నాపయిత్వా క్షేత్రి యైత్వేతి మాతుస్సమీపంనీత్వా మూర్ధ్న్యవఘ్రాయయా దేవీరితి మాతురంకఆధాయ తాస్సాన్త్వేతి దక్షిణాదిస్త నౌ ప్రత్యేకంప్రక్షాళ్యాయంకుమారఇతి తద్ధైవపాయయే దాపోహవిషేతి శిరోదక్షిణదేశస్థిత ఉదకుంభే సాయంప్రా తగ్గ పూర్వజలంవిసృజ్య నవంజలంనయే త్తృతీయే పఞ్చమే సప్తమే నవమేవా ఽహ్నిశయనాదికం యథార్హంశో ధయతి॥

—* వాస్తుసవనమ్ *—

అథవాస్తుహోమం వ్యాఖ్యాస్యామో నవగృహప్ర వేశే సూతకప్రేతకయోరన్తేవా కర్తా కేశశ్మశ్రూణి వాప యిత్వా మృణ్మయాని పురాణాని త్యక్త్వాఽన్యానిసజ్జ్ఞ

హ్యావస్త్రాదీన్యథోక్తం శోధయిత్వా ఔపాసనాగ్నౌ వా
ఘారాన్తే వాస్తోష్పత ఇత్యాదిద్వాభ్యాం భూమియజ్ఞేనే
ష్ట్వా భూమియజ్ఞాయ స్వాహేత్యాదిద్వా భూమియజ్ఞదైవ
త్యా మేదనీత్యాది పఞ్చభూమిదైవత్యాః వ్యాహృతీర్జు
హుయా ద్దర్భముష్టిమగ్నౌ ప్రజ్వాల్య హమగ్నే అగ్నింగృ
హ్ణామీతి తమాదాయ పూర్వద్వారాదారభ్య కుడ్యమూలా
దన్తర్బహిశ్చ సూతకే దక్షిణం ప్రేతకే వామం పరీత్య
గృహమధ్యే పర్యగ్నిం కృత్వా ఉపరద్వారేణ నిష్క్రమ్య ద
ర్భముష్టిం విసృజేత్తేనైవ పథా పాత్రేణ పుణ్యాహజలం
ప్రోక్ష్య స్రావయ న్నర్ణోరణీ యానితి శిష్టైస్సహ ప్రోక్షయే
దేవం వారుణాద్ద్వారాద్వా పూర్వద్వారం దక్షిణాదుత్తర
ముత్తరాద్దక్షిణం చ పర్యగ్నిప్రోక్షణే భవేతాం పునరేతేశ
తాది చత్వారో వరుణదైవత్యా విశ్వేదేవస్యేత్యాదిద్వావై
శ్వదేవా వతో దేవాది షడ్వైష్ణవా ద్వావిత్యేకే రుద్రమన్య
మిత్యాదిద్వౌ రౌద్రౌ బ్రహ్మజజ్ఞాన మిత్యాదిద్వౌ
బ్రాహ్మౌ మిత్రశ్వాసస ఇత్యాదిద్వౌ కౌబేరా యు
వమేతా నీత్యాది త్రయోఽగ్నీషోమీయా బృహస్పతి
ర్దేవానామిత్యాది చత్వారో బార్హస్పత్యా స్త్రాతారమి
న్ద్రమిత్యాది త్రయోదశైన్ద్రా యమోదాధారేత్యాదిద్వా
యామ్యౌ మిత్రస్యచర్షణీత్యాదిత్రయో మైత్రా భూమియ
జ్ఞాద్యం తేషు ప్రత్యేకం చతస్రో వ్యాహృతయ ఇత్యేవం ద్వ్యు

త్తరశతం వాస్తుహోమస్యాహుతయో భవన్త్య న్త హోమః॥ ఇతిశ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—*ఉత్థానమ్*—

అథ దశమేద్వాదశేవాఽహ్ని భవత్యుత్థానం జాతకాగ్ని మరణ్యాం సమిధివా సమారోప్య కర్తా కృతసర్వాంగవపన స్స్నాత్వా ఽగ్నింమథిత్వా శ్రోత్రియాగారాద్వా ఽఽహృత్య పరిషేచనాన్తే ధాతాదీన్ పఞ్చవారుణం మూలహోమం హుత్వా బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్॥

—*నామకరణమ్*—

అథ పఞ్చాశత్సుదినే ష్వేకస్మిన్ దినే పుణ్యేనక్షత్రే స్వదక్షిణత ఆసీనస్య కుమారస్య నామదధాతి జాతకాగ్నావాఘారంహుత్వా ఽగ్నింపరిస్తీర్య కుమారస్య శిరస్యక్షతానారోప్య పఞ్చవారుణం ప్రాజాపత్యం స్విష్టాకారంచ హుత్వా త్రివృత్ప్రాశయిత్వా దీర్ఘాన్త మభినిష్ఠాన్తంవా ఽఽదిమధ్యయోఘోషవర్ణసహితంద వ్యన్తస్థం సంయుక్తాక్షరపదస్వరం ద్వ్యక్షరం చతురక్షరంవా నామనిర్దిశేదపివా స్వీత్యుపసర్గస్స్యా త్తదేవప్రతిష్ఠితంభవతి మమ నామేతి కుమారస్య గోత్రనామనిర్దిశ న్యథోక్తనామనిర్దిశతి నక్షత్రనామచ తద్రహస్యంభవత్య గ్న్యాధానాత్పూర్వం స్వకర్మాన్తం నామభవతి పుష్పగన్ధాక్షత దూర్వాద

కా న్తమమూదాయ శాజ్కరిరివేత్యాదిభిగ్ కుమారస్య పాదాదిశిరో న్తేషు నిర్వపతి నన్దేత్యాదిభిగ్ కుమార్యాగ్ పు ణ్యాహ మ న్తగ్పరిషేకంకుర్యాత్॥

—* వ ర్ష వ ర్ధ న మ్ *—

అథ వర్షవర్ధన మాఘారంహుత్వా కుమారస్య యస్మిన్నక్షత్రేజన్మభవతి తదాద్యష్టావింశత్యధిదేవతా న క్షత్రాణిజుహుయా దార్షభం వైరమణ మగ్నిషోమీయం వైష్ణవం ధాతాదిమూలహోమం యద్దేవాది కూశ్మాణ్డహో మంచ హుత్వా ఽ న్తగ్పరిషేకంకుర్యా దేవం ప్రతిసంవత్స రం ప్రతిసంస్కార ముపనయనాజ్జుహోతి తతోవ్రతబన్ధవి సర్గే ష్వాసమావ ర్తనాజ్జుహోతి సమావృత్తస్య యద హ్నావివాహ స్తదాదిసర్వసంస్థేషు జుహో త్యేవం వ ర్తమా నస్య యదాఽష్టమాసాధికాశీతి వర్షాణిభవ న్తి సదృష్టస హస్రచన్ద్రోభవతి తంపుణ్యకృత్తమం బ్రహ్మశరీర మాము

—* శ తా భి షే క ః *—

న న్తి తస్మాదాపూర్వమాణపక్షే పూర్వేద్యు రేవ నాన్దీము ఖంకృత్వా పరేద్యుగ్పూర్వాహ్ణే ఽగ్నిముపసమాధాయా ఘారా న్తే పూర్వవద్ధుత్వా పూర్వవత్పాప్వాదీ గృహీత్వా కపిలఇవేతిద్వాభ్యాం వృద్ధస్య కపిలేవేతివృద్ధాయా శ్శిరసి నిక్షిప్యా గ్నేగ్పూర్వతః స్థణ్డిలంకృత్వా పఞ్చకలశానాదా య మధ్యేచైకం ప్రాగాదిచతుర్దిక్షుచతురో నిక్షిప్యైకద

నాపూర్య మధ్యే బ్రహ్మాణం పురతః ప్రజాపతిం దక్షిణే పర
మేష్ఠినం పశ్చిమే చతుర్ముఖ ముత్తరే హిరణ్యగర్భం చావా
హ్యాపోహిరణ్యపవమానై స్స్నాపయిత్వాభ్యర్చ్య హవి
ర్నివేదయే దత్రాక్షతారోపణమేకే సమామనన్త్యాయు
ష్టే విశ్వత ఆయుర్దా ఇతి ద్వాభ్యాం హుత్వా యాసుగన్ధా
యాప్రాచ్యాదిభిః కలశై ర్యథాలిఙ్గమభిషిఞ్చ్య ద్రేవత్యా
ది సర్వత్రానుషజతి । అథైనం వస్త్రాదిభి రలంకృత్యోద్వయ
మిత్యాదిత్రిభి వస్త్ర నంకారయే దేనం విష్టరమారోప్య రాకే
కాంస్యే పాత్రే గవ్యం ఘృతమాపూర్య తస్మిన్సువర్ణం ని
క్షిప్య తదఘృతం దాపయే దాయురసీత్యసౌ తస్మిన్మీ
లోన్మీల నంపశ్యే త్సువర్ణ ఘృతయుతం పాత్రం బ్రా
హ్మణాయదద్యా త్పుణ్యాహ మన్తహోమం గృహ దేవ
తాపూజనం గోభూదానాదికం బ్రాహ్మణభోజనంచ కృ
త్వా రథాదియానేన గ్రామం ప్రదక్షిణీకృత్య సాయంకా
లే స్థణ్డిలం కృత్వా శ్వేతవస్త్రమాస్తీర్య పిష్టేన సహస్రం సో
మరూపాణి కృత్వా తస్మిన్సోమమావాహ్య కుముదపత్రై
రభ్యర్చ్య తద్దక్షిణే రోహిణీగణం తదుత్తరేఽనావృష్టిగణం
చాభ్యర్చ్య రాజతపాత్రే శ్వేతపద్మకదళ్యాది దపత్రైర్వా
ప్రత్యేకం పాయసం హవిర్నివేద్య బ్రాహ్మణేభ్యో యథా
శక్తి దక్షిణాం దత్వా వృద్ధిం శాన్తింపుష్టిం స్వర్గంచాప్నోతీ
తి విజ్ఞాయతే॥ —* అన్నప్రాశనం *—

అథ జాతకాది షష్ఠేఽష్టమేవా ఽన్నప్రాశనం కు

ర్యా దాఘారాన్తే ధాతాదీన్ మూలహోమం హుత్వా పూర్వావర్తిత్రివృత్ప్రాశయిత్వా ప్రాఙ్ముఖ మలంకార యుక్త మాసనస్థితం కుమారం భూరసామీతి పాయసమన్నంప్రాశయే ద్రసంప్రాశయామీతి సర్వాన్త్రానుషజతి సంబుధ్యై నామనిర్దిశతి యోగెయోగ ఇత్యాచమనందత్వా ఉత్తరాఙ్గపరిషేకః॥—*ప్ర వా సా గ మ న మ్*—

అథ ప్రవాసాగమన మపూప పుష్పాక్షతాదీంత్సంభృత్య కుమారేణసహ శకునసూక్తంజపన్ గృహాలయంగత్వా ప్రదక్షిణంకృత్వా ప్రణమ్యాభ్యర్చ్య పూపాదినివేద్య కుమారేభ్యఃప్రదాయ తచ్ఛేషేణ గృహస్యశేషమితి షష్ఠ్యాతన్నామనిర్దిశన్ కుమారం పుష్పాదీనాలంకృత్య శాంతింజప్త్వా గృహంప్రత్యేత్య సోమస్యత్వేతి కుమారమఙ్గ ఆఘ్రాయా యుషేవర్చసఇతి మూర్ధ్నాన్యఘ్రాయ వృషభంప్రణమ్య అంగుళీ గృహీత్వా ఉగ్రరాయస్పాత్రనిత్యాదిభిః కనిష్ఠాదివిసృజ్య యుష్టేవిశ్వాతఇతి దక్షిణకర్ణే ప్రతిష్ఠావాయావితి వామేజప్త్వా గురుభ్యఃప్రణామం కారయేత్॥ —*పి ణ్డ వ ర్ధ న మ్*—

అథ పిణ్డవర్ధనంపాదప్రక్షాళనార్థ ముదకందత్వా సపిణ్డైశ్శ్రోత్రియైస్సహ కుమారంభోజయిత్వా పుణ్యాహం స్వస్తివాచనంచకుర్యాత్॥—*చౌ ల మ్*—

అథ జాతకాది ప్రథమె తృతీయె పఞ్చమేవావర్షే

చౌళంకుర్యా ద్దాఘారాన్తే మూలహోమం హుత్వా ఽగ్నేః
పశ్చిమే కుమారం ప్రాఙ్ముఖం సాలంకార మాసయిత్వా
శివోనామాసీతి క్షురమాదాయ శివానోభవథేతి శిలాయాం
తీక్ష్ణీకృత్య గోదానమున్త్వితి గురవేగాం దద్యా దాపఉన్ద
న్త్వి త్యద్భిస్సగంసిచ్య ఓషధే త్రాయస్వైనమితి సాక్ష
తాంకుర ప్రాగు త్తరాగ్రా కుమారస్యశిరసి దర్భాన్నిధా
య స్వధితే మైనమితి క్షురంనిధాయో ధర్వంగ్రామో వె
నావప ద్యేనపూషా ఉస్సావాయుషేతి ప్రాగాదిప్రదక్షిణం
ప్రతిదిశం ప్రతిమన్త్రంసదర్భరోమాణి ప్రవపతి జ్యోక్చ
సూర్యమితి కులధర్మేణ షిర్క్రమేణవా చూడావ్యభజేదు
త్తరతో మాతా బ్రహ్మచారీవా గోశకృతాయుతే శరావే
కేశాన్నియమ్యో దమహామి త్యౌదుమ్బరమూలే దర్భస్త
మ్బే గోష్ఠే వోపగూహతి స్నాతంస్వలంకృతం స్వదక్షిణ
తోనివేశ్య పఞ్చప్రాయశ్చిత్తానిధాతాదిపఞ్చవారుణం మూ
లహోమంహుత్వా పుణ్యాహం నాపితమన్నేనతర్పయిత్వా
క్షురవేదక్షిణాందత్వా దేవతాపూజనం బ్రాహ్మణభోజనం
కుర్యాత్॥ ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణేనృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే షపప్రకరణమ్॥

